

Nr 68

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående rennäringens främjande; given Stockholms slott den 23 februari 1962.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Eric Holmquist

Propositionens huvudsakliga innehåll

Mot bakgrunden av vissa redovisade synpunkter och förslag beträffande åtgärder för att främja rennäringen och höja inkomststandarden för dess utövare anges i propositionen riktlinjer för den verksamhet i detta syfte som hänförs till det statliga lappväsendet och lantbruksstyrelsen. Rationaliseringsarbetet anses dock i första hand böra genomföras av renägarna själva i inbördes samverkan. Det allmännas medverkan i arbetet bör främst ske i form av intensifierad rådgivning och upplysning, yrkesutbildning samt forsknings- och försöksverksamhet. En ändrad organisation föreslås av sistnämnda verksamhet inom rennäringens område. För den utvidgade rådgivningen, som centralt skall omhänderhas av lantbruksstyrelsen, erfordras vissa personal- och anslagsförstärkningar. Vad gäller lantbruksstyrelsen har förslag härom framlagts redan i årets statsverksproposition. I förevarande proposition föreslås särskild medelsanvisning för ändamålet under ett nytt reservationsanslag benämnt Rådgivningsverksamhet för rennäringens främjande.

Vissa ändringar förordas beträffande lönesättningen och tjänstebenämningarna för olika personalkategorier inom lappväsendet. Slutligen framförs i propositionen förslag beträffande avlönings- och omkostnadsanslagen till lappväsendet.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1962.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDEN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HOLMQVIST.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Holmqvist, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter vissa frågor angående *rennäringens främjande* samt anför följande.

I. Inledning

Genom beslut den 31 juli 1956 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att verkställa utredning angående renprodukternas tillvaratagande och avsättning. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga landshövdingen T. F. Thunborg, tillika ordförande, renägaren P. Baer, länsveterinären N. G. Enequist, direktören G. A. Holmberg, renägaren P. E. M:son Kuoljok och konsulenten L. Å. Wikman. Sedan Thunborg avlidit, förordnades landshövdingen A. V. R. Tottie den 19 november 1957 att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga, vilka antagit namnet renutredningen, har den 8 juni 1960 avlämnat *betänkande angående renskötselns organisation och renprodukternas marknadsförande* (stencilerat). Över detta betänkande har *remissyttranden* avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen, kammarkollegiet, statskontoret, statistiska centralbyrån, riksräkenskapsverket, statens organisationsnämnd, skolöverstyrelsen, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen efter hörande av vederbörande hushållningssällskap och lantbruksnämnder, skogsstyrelsen efter hörande av vederbörande skogsvårdsstyrelser, veterinärstyrelsen, statens jordbruksnämnd efter hörande av Sveriges charkuteri- och slakteriidkares riksförbund, Sveriges slakteriförbund samt Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens slakteriföreningar, Övre Norrbygdens vattendomstol, Mellanbygdens vattendomstol, länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län efter hörande av vederbörande lappfogdar, länsveterinärer, förste provinsialläkare och lappbyar samt länsstyrelsen i Norrbottens län därjämte av Kiruna stad och Jokkmokks kommun samt Norrbottens läns hälsovårdsförbund, Norrbottens bildningsförbund, Svenska samernas riksförbund, Sällskapet Same-ätnam samt 1960 års lappfondsutredning.

Med Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades den 30 maj 1958 landshövdingen M. Näslund att verkställa utredning rörande forskningen på renskötselns område och därmed sammanhängande frågor. Denna utredning, som antagit benämningen renforskningsutredningen, har den 29 november 1960 avlämnat *betänkande angående renforskningens organisation* (stencilerat). *Remissyttranden* över detta betänkande har avgivits av vattenfallsstyrelsen, kammarkollegiet, statskontoret, riksräkenskapsverket, statens organisationsnämnd, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen efter hörande av vederbörande skogsvårdsstyrelser, veterinärstyrelsen, statens lönenämnd, länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län efter hörande av vederbörande lappfogdar, läsveterinärer, förste provinssiälläkare och lappbyar samt länsstyrelsen i Norrbottens län därjämte av Kiruna stad och Gällivare kommun, lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, jordbrukets forskningsråd, veterinärhögskolan, statens veterinärmedicinska anstalt, Svenska samernas riksförbund samt Sällskapet Sameättnam.

I det av länsstyrelsen i Norrbottens län den 9 september 1960 avlämnade betänkandet med *förslag till åtgärder för näringslivets utveckling i Torne-dalen* (SOU 1960 : 37) har bl. a. upptagits vissa spörsmål rörande renskötsel. *Remissyttranden* över betänkandet har avgivits av ett stort antal myndigheter, organisationer och sammanslutningar. Här ifrågavarande spörsmål har därvid närmare behandlats av kammarkollegiet, domänstyrelsen, lappfogdarna i Norrbottens norra distrikt och i Norrbottens skogsdistrikt, Svenska samernas riksförbund samt Sällskapet Sameättnam.

Slutligen har 1960 års lappfondsutredning med byråchefen T. Thorson såsom utredningsman i en den 5 maj 1961 dagtecknad *promemoria angående finansieringen av vissa beräknade utgifter för lappväsendet* (stencilerad) redovisat resultatet av verkställd undersökning rörande finansieringen av vissa beräknade utgifter för lappväsendet m. m. Över promemorian har *remissyttranden* avgivits av kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen efter hörande av lantbruksnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Övre Norrbygdens vattendomstol, Nedre Norrbygdens vattendomstol, Mellanbygdens vattendomstol, länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län efter hörande av vederbörande lappfogdar, Svenska samernas riksförbund samt Sällskapet Sameättnam.

I årets statsverksproposition (bil. 11 p. 146, 147 och 148) har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1962/63 under driftbudgeten beräkna

- a) till Lappfogdarna m. fl.: Avlöningar ett förslagsanslag av 557 000 kr.;
- b) till Lappfogdarna m. fl.: Omkostnader ett förslagsanslag av 202 000 kronor; samt

c) till Rådgivningsverksamhet för rennäringens främjande ett reservationsanslag av 50 000 kr.

Jag torde få återkomma till dessa anslagsfrågor i förevarande sammanhang.

Innan jag övergår till att redogöra för utredningarnas förslag samt för innehållet i däröver avgivna yttranden, torde jag få lämna en sammanfattande redogörelse för de nuvarande förhållandena inom renskötelsen, för renforskningen samt för vissa finansiella frågor.

II. Nuvarande förhållanden inom renskötelsen, m. m.

Gällande bestämmelser, administration, m. m.

I de delar av Sverige, som nu utgör Norrbottens och Västerbottens län, är renskötelsen av mycket gammalt ursprung. Ordnade renflyttningar förekom sålunda i Torne lappmark redan på 800-talet. Till de sydligare delarna av det nuvarande renskötseområdet kom näringen långt senare; t. ex. till mellersta Jämtland på 1500-talet och till Idre i nordligaste Dalarna för 200 år sedan.

Renskötelsen är i Sverige förbehållen lapparna. Den grundläggande bestämmelsen härom finns i 1 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, den s. k. renbeteslagen. I nämnda lagrum stadgas sålunda bl. a. att rätt till renskötelse tillkommer den som är av lapsk härkomst, såframt hans fader eller moder eller någon av dessas föräldrar såsom stadigvarande yrke drivit renskötelse eller biträtt däri eller ock länsstyrelsen medger honom rätt därtill. Berättigad att utöva renskötelse är dessutom kvinna, som är eller varit gift med man, som har eller haft sådan rätt. Enligt huvudregeln förlorar emellertid renskötelseberättigad kvinna sin renskötelse rätt om hon ingår äktenskap med man, som inte har sådan rätt.

För renskötelsens drivande skall lapparna jämlikt renbeteslagens föreskrifter vara indelade i *lappbyar*. Till lappby hör — förutom de renskötande lapparna — även lappar, som biträder i renskötelsen inom byn samt hustru och hemmavarande barn till den som tillhör lappbyn. Med renskötande lapp jämställs också lapp, som inom lappbyn drivit renskötelse eller på stadigvarande sätt biträtt i renskötelse men upphört därmed och inte varaktigt ägnat sig åt annat yrke, ävensom änka och omyndigt barn till avliden renskötare. Även lapp, som efter särskilt ansökningsförfarande av länsstyrelsen medgetts rätt att inflytta till lappby, blir att betrakta som renskötande lapp.

Övriga lappar betecknas som icke renskötande. De hör sålunda inte till lappby och får till följd härav bl. a. ej utöva renskötelse i vidare mån än

att de i likhet med ägare eller brukare av jordbruksfastigheter inom Norrbottens läns lappmarker äger hålla visst antal renar — s. k. skötesrenar — i vård hos renskötande lapp.

För varje lappby skall finnas en byordning, som utfärdas av länsstyrelsen efter lapparnas hörande. Byordningen skall innehålla föreskrifter om sättet för renskötselns drivande inom byn och förhållandet i övrigt mellan lapparna inbördes. I lappby skall vidare finnas en ordningsman, som byns renskötande lappar utser inom sig. Ordningssmannen förordnas av länsstyrelsen för en tid av sex år och har att vaka över efterlevnaden av gällande lagar rörande renskötsel och av byordningen. Länsstyrelsen utfärdar instruktion för ordningssmannen, som åtnjuter det skydd och är underkastad det ansvar, som i lag stadgas beträffande statens tjänsteman.

I renbeteslagen lämnas vidare föreskrifter om de områden, inom vilka renskötsel får bedrivas, samt om de tider på året, då betning av renar inom de särskilda områdena får äga rum. Renbeteslagen reglerar också lapparnas flyttningstvågar samt innehåller bestämmelser om lapparnas rätt att taga bränsle samt för renskötselns behöriga utövande erforderligt virke till bostäder, visthus och stängsel. Dessutom ges i lagen regler om lapparnas rätt till jakt och fiske. Härutöver innehåller renbeteslagen föreskrifter om de renskötande lapparnas förhållanden till den bofasta befolkningen; främst då om lapparnas skyldighet att ersätta skador, som till följd av renskötseln uppkommer på den bofasta befolkningen tillhörig egendom.

Alltsedan äldsta tider har lapparna haft för sed att märka renarna för att äganderätten till dessa skall stå klar. Märkningen sker genom att vissa snitt görs i renens öron. Renmärkningen har länge varit reglerad i lag. Gällande lag i ämnet tillkom den 5 maj 1960 och trädde i kraft den 1 juli samma år.

En del av de svenska renskötande lapparna har av ålder under sommar-tid flyttat med sina renar till Norge, liksom de norska lapparna vissa tider flyttat till Sverige. För att lösa de problem, som uppstår i samband med att renarna överskrider riksgränsen, finns särskild överenskommelse mellan Sverige och Norge. Nu gällande konvention mellan de båda länderna, som tillkom den 5 februari 1919, är numera uppsagd med giltighet fr. o. m. den 1 januari 1963. I konventionen ges utförliga bestämmelser angående lapparnas rättigheter med avseende på renbetningen i det andra riket.

Jämväl mellan Sverige och Finland föreligger en konvention angående renar i gränsområdena. Genom konventionen, som är av den 9 maj 1925, har de svenska lapparna medgetts rätt att vid de årliga flyttningarna till beteslanden i Norge begagna sig av flyttningstvågar över finskt område.

Av övriga bestämmelser, som berör renskötseln, må nämnas 1867 och 1868 års kungl. brev till länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län rörande odlingsgränsen. Genom bestämmelserna i dessa brev skiljes de utpräglade lapptrakterna från jordbruksområdena. Odlingsgränsen är upp-

huggen i terrängen som en rågång från Karesuando i norr till Jämtlands län i söder. Genom avvitringsstadgan den 30 maj 1873 fastslås, att lapparna jämväl efter det avvitrningen genomförts skall vara berättigade att för renhjordarna begagna bete å i huvudsak all skogsmark inom lappmarkerna.

Alltefter den geografiska utsträckningen av rensköteln och därav betingade olika levnadsförhållanden är de renskötande lapparna indelade i två grupper — *fjällappar* och *skogslappar*. Enligt renbeteslagen är lappar, som driver fjällrenskötsel, berättigade att under varje tid av året uppehålla sig med sina renar dels inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker på trakter ovan odlingsgränsen, dels i Jämtlands län på renbetesfjällen. Fjällapparna har dessutom rätt att uppehålla sig med sina renar dels hela året på trakter nedom odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker, dels under månaderna oktober—april på sådana trakter utom lappmarken och renbetesfjällen, som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar.

Skogslapparna, som för ett mer stationärt liv, har rätt att hela året driva renskötsel inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker ovan odlingsgränsen. Vidare får skogslapparna utöva renskötsel på sådan mark nedom odlingsgränsen, som antingen tillhör kronan eller — ehuru upplåten till enskild — vid avvitrningen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. På de sistnämnda »sedvanetrakterna» må de dock uppehålla sig endast under våren, sommaren och hösten. Skogslapparna har dessutom medgivits rätt att med sina renar vistas dels på annan än nyss angiven mark inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker, under förutsättning att den ifrågavarande marken av ålder nyttjats för skogsrenskötsel, dels under månaderna oktober—april utanför lappmarkerna på de trakter, som skogslapparna efter gammal sedvana vintertid besökt med sina renar.

I detta sammanhang må även nämnas att den form av skogsrenskötsel, som bedrivs i Tornedalen och Kalix älvdal, regleras genom särskilda bestämmelser i renbeteslagen. Rätten att inom nämnda områden driva renskötsel är beroende av länsstyrelsens tillstånd, som på vissa villkor kan lämnas för en tid av högst tio år.

För att utöva tillsyn över rensköteln och handha andra administrativa göromål, som har samband med rennäringen har staten inrättat en särskild organisation, benämnd *lappväsendet*. Denna organisation började växa fram i sin nuvarande form under 1800-talets två sista årtionden. Sålunda har lappfogde funnits anställd i Jämtlands län sedan år 1885, i Norrbottens län sedan år 1890 och i Västerbottens län sedan mitten av 1890-talet. År 1916 uppdelades Norrbottens län i två lappfogdedistrikt, och på 1930-talet inrättades i samma län ytterligare ett distrikt. Lappväsendet har utökats i olika omgångar också genom att lappfogdeassistenter och särskilda tillsynsmän an-

ställt. F. n. är anställda två lappfogdeassistenter och sju tillsynsmän i Norrbottens län, en lappfogdeassistent och fyra tillsynsmän i Västerbottens län samt en lappfogdeassistent och två tillsynsmän i Jämtlands län. Lappfogdarna är lönegradsplacerade i Ao 23, lappfogdeassistenterna i Ae 17 och lapp-tillsynsmännen i Ae 10.

Lappfogde lyder under vederbörande länsstyrelse och har att taga den befattning med lappväsendet, som anges i Kungl. Maj:ts instruktion för lappfogdarna den 31 augusti 1938 (nr 592; ändr. 1949: 692, 1953: 559 och 1960: 147) samt i övrigt fullgöra vad enligt instruktionen eller eljest enligt lag eller författning åligger honom ävensom vad honom av länsstyrelsen i och för tjänsten anbefalls.

Lappfogden skall enligt instruktionen göra sig förtrogen med lapparnas ekonomiska och sociala förhållanden samt bistå dem med erforderliga upplysningar och råd. Han skall verka för ett gott förhållande mellan de bofasta och lapparna samt för sådant ändamål göra sig förtrogen jämväl med de bofastas förhållanden och söka bibringa båda befolkningsgrupperna kännedom om deras ömsesidiga rättigheter och skyldigheter samt förekomma övergrepp härutinnan.

Med avseende å rensköteln åligger det lappfogden bl. a.

att vaka över att gällande bestämmelser rörande rensköteln och vad som står i samband med denna efterkommes såväl av bofasta som av lappar samt att, där så ej sker, söka åstadkomma rättelse;

att ha tillsyn över att givna föreskrifter rörande lapparnas flyttningar, renskiljningar, samkningar och andra åtgärder för åstadkommande av en god renskötsel blir iakttagna;

att själv eller genom annan i lämplig tid före flyttningarna verkställa undersökning om betesförhållandena, särskilt vintertid;

att hålla sig noga underrättad om förekomsten av sjukdomar bland renarna, om uppträdande av rovdjur samt om andra liknande, för rensköteln skadliga företeelser;

att skaffa sig noggrann kännedom om renbeståndet och växlingarna däri samt för sådant ändamål bl. a. göra sig underrättad om kalvningsresultat och hålla kontroll över renslakten ävensom att, för att åstadkomma bästa möjliga utbyte av rennäringen för lapparna, med uppmärksamhet följa företeelserna på renmarknaden;

att i fråga om förhållandet till Norge och Finland tillse, att de i renbeteskonventionerna med dessa länder eller eljest givna föreskrifter noggrant följs.

Beträffande socialvård och barnavård för lappar åligger det lappfogden bl. a. att utöva tillsyn över det sätt, varpå de kommunala myndigheterna handhar socialvården och barnavården bland lapparna och att göra de framställningar och erinringar, som föranleds av iakttagelser, vilka gjorts vid tillsynen.

I fråga om nomadskolväsendet har lappfogden att avgöra vem som är att anse som barn av nomadlapp och till följd därav skall gå i nomadskola.

Vad angår taxering åligger det lappfogde bl. a. att närvara vid taxeringsnämndernas behandling av lapparnas beskattningsärenden.

Lappfogden skall biträda länsstyrelsen vid handläggningen av ärenden rörande de till lapparnas uteslutande begagnande anvisade kronomarkerna. Han skall verkställa utredning beträffande upplåtelse ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen och övervaka utövningen av beviljade sådana rättigheter samt tillse, att överträdelse av stadgade villkor eller annan inkräktning å kronomark blir beivrad.

Tillsynsman vid lappväsendet skall fullgöra vad som enligt Kungl. Maj:ts instruktion för tillsynsmännen vid lappväsendet den 21 december 1949 (nr 693) eller eljest enligt lag eller författning åligger honom ävensom vad som anbefalls honom av länsstyrelsen eller lappfogden i och för tjänsten.

Under den statliga administrationen lyder de tidigare nämnda *ordningsmännen* i lappbyarna.

Där svenska lappar sommartid äger rätt att föra sina renar på bete inom renbetesdistrikt i Norge, skall för varje sådant distrikt utses en *förman* och en *andre förman*. Om förmans åligganden stadgas särskilt i gällande renbeteskonvention.

Till lappväsendets viktigare arbetsuppgifter på renskötselns område hör att utarbeta tillämpningsbestämmelser för de olika renskötselområdena i anslutning till gällande lagstiftning. Åtskilligt arbete är vidare förknippat med den administrativa rutinen, såsom registrering av renantal, sammanträden med lappbyar samt smärre undersökningar och utredningar om spörsmål av skiftande art. Lappväsendet ombesörjer uppförandet av byggnader, stängsel, m. m. i den omfattning dessa bekostas av budget- och lappfondsmedel. Även andra arbetsuppgifter, som har samband med renskötselns driftsförhållanden, har införlivats i den löpande verksamheten, såsom uppsikten över de särskilda renskötarföreningarna, försöksverksamheten på renslaktens område och renforskningen.

Utöver skyldigheten att fullgöra de i författningsväg ålagda arbetsuppgifterna har på ordningsmännen i ökande omfattning ankommit att företräda sina lappbyar vid allmänna sammanträden inför statliga myndigheter och kommunala organ och därvid tillhandagå med allehanda upplysningar om förhållandena i lappbyarna samt att biträda myndigheterna vid exempelvis utredningar angående renskötseln och lapparnas förhållanden i övrigt.

Antalet i renskötsel sysselsatta personer jämte familjemedlemmar har enligt föreliggande statistik kontinuerligt minskat alltsedan slutet av 1800-talet. Förändringarna under perioden 1880—1958 framgår av följande tabell.

År	Egentliga yrkesutövare	Medhjälpare familjemedlemmar	Summa egentlig arbetspersonal	Övriga familjemedlemmar	Summa
1880	1 169	1 016	2 185	2 271	4 456
1900	1 074	894	1 968	1 961	3 929
1920	876	475	1 351	1 833	3 184
1940	763	379	1 142	1 535	2 677
1945	823	273	1 096	1 546	2 642
1958	846 ¹	239 ¹	1 085	1 500	2 585

Av antalet år 1958 i renskötsel sysselsatta personer fördelade sig 1 999 på Norrbottens, 268 på Västerbottens och 318 på Jämtlands län med Idre kommun i Kopparbergs län.

Antalet renar växlar tid efter annan i främsta rummet beroende på betesförhållandena. Dåliga renskötselår medför sålunda regelmässigt en minskning av renstammen, medan goda renbetesår innebär, att renbeståndet ökar. För att kunna erhålla en någorlunda säker uppfattning om renantalet stadgas i renbeteslagen att renräkningar skall hållas. Sålunda gäller att allmän renräkning skall äga rum, då Kungl. Maj:t föreskriver därom. Vidare äger länsstyrelse vid behov förordna om tillfällig renräkning. Vid renräkningar och i kontinuerligt förda renlängder anges nettoantalet renar mellan slakt- och kalvningssäsong. Under sommaren och hösten tillkommer en årskull renar motsvarande ungefär 25 procent av nettoantalet.

Växlingarna i antalet renar framgår av följande uppgifter, som framkommit vid renräkningar.

	1925	1928	1931	1934	1940	1955/56
Norrbottens län	192 578	176 455	220 792	193 792	104 955	200 000
Västerbottens län	32 316	31 026	33 546	54 698	36 761	40 000
Jämtlands län med Idre	13 361	17 161	24 712	29 465	23 450	35 000
Summa	238 255	224 642	279 050	277 955	165 166	275 000

Till jämförelse må nämnas, att antalet renar enligt 1961 års renlängder uppgår till sammanlagt ungefär 212 000, varav i Norrbottens län i runt tal 152 000, i Västerbottens län omkring 35 000 och i Jämtlands län med Idre ca 25 000.

Ungefär en femtedel av den samlade renmassan ägs av skötesrenägare, d. v. s. personer som ej tillhör de renskötande familjerna. För renarnas vård har ägaren att årligen erlägga viss betalning, s. k. sköteslega.

¹ Familjemedlemmar med större antal egna renar räknas numera såsom självständiga företagare.

Driftförhållandena inom rennäringen

Man skiljer mellan *den intensiva* och *den extensiva renskötelsen*. Den intensiva skötelsen förekom i Sverige allmänt fram till 1920-talet. Den kännetecknas av att renarna hela året hålls i små hjordar. Förutom till slakt nyttjas renen i denna driftsform i stor utsträckning som dragdjur och klövjedjur. Det förekommer också allmänt att renkorna mjölkas. Renskötarens familj åtföljer vanligtvis renhjorden vid flyttningar mellan olika betesland.

Utmärkande för den extensiva driften, vilken numera oftast tillämpas, är främst att renarna — särskilt under barmarkstiden — hålls i stora hjordar, som inte är föremål för kontinuerlig tillsyn. Man tillgodogör sig renen väsentligen endast som slaktdjur. Vid renhjordens flyttning mellan skilda betesmarker medföljer regelmässigt endast särskilt avdelade vaktare. Det är naturligt, att en renskötelse, som bedrivs under sådana förhållanden som de nu nämnda, medför kostnader och olägenheter för såväl renägarna själva som för andra intressenter. Behovet av tekniska anordningar, såsom gården för märkning, skiljning och slakt samt renstängsel, ökar allt eftersom renhjordarna lämnas större frihet. Antalet skador som de fritt kringströvande renhjordarna åstadkommer på de bofastas och annans egendom blir större. Den extensiva renskötelsen medför även ökade möjligheter för rovdjuren att härja bland renhjordarna.

Renskötelse drivs antingen såsom *familjeföretag* eller i form av *enpersons-företag*. De enskilda företagen är oftast samlade i grupper. Vanligt är sålunda, att skilda företagare håller samman i en s. k. *sita*, som är en sorts familje- eller släktgrupp. Släktskap är dock ej nödvändig inom en sita, eftersom sammanhållningen främst är betingad av de praktiska förhållandena. Sitaindelningen är vanlig på vintern, då renarna måste hållas i smärre, lätthanterliga grupper. Den sitan tillhöriga renmassan kan nämligen utan större uppbåd av arbetsmanskraft förflyttas från en betesplats till en annan och även sammanföras för slakt utan större omgång.

Sitaindelning såsom driftsform upprätthålls ej under barmarkstiden. Under hela sommarhalvåret, d. v. s. från vårflyttningens slut intill tiden för höstskiljningarna, brukar renarna få beta fritt inom ett större område för en *lappby* eller en *storgrupp*. En lappby kan bestå av en eller flera storgrupper. I lappbyar som består blott av en storgrupp hålls renarna under hela barmarkstiden inom det för lappbyn tilldelade betesområdet utan någon indelning i undergrupper. I några fall har även ett par angränsande lappbyar slagits samman till en enda storgrupp för hela barmarkstiden. I några av skogslappbyarna i Norrbottens län ävensom i några lappbyar i Jämtlands län är hela byns samlade renmassa inte större än att den året om kan hållas i en enda hjord.

Denna gruppindelning tillämpas vid bevakningen av renarna under

betesgången, vid renarnas samlande för märkning, skiljning och slakt ävensom vid flyttning. Härvid betraktas gruppen som driftsenhet, och arbetet fullgörs av det inom gruppen tillgängliga arbetsmanskapat. När det däremot är fråga om åtgärder med de enskilda djuren, träder gruppindelningen i bakgrunden. Endast den enskilda företagaren fullgör sådana arbetsmoment, antingen själv eller genom egna skötare. Denna ordning tillämpas vid genomförandet av märkning och kastration av renar samt vid skiljning.

De renskötande lapparna ombesörjer själva normalt endast sin *husbehovsslakt*. *Avsaluslakten* omhänderhas på många håll av renuppköpare. Dessa är oftast personer, vilka har renhandel som bisyssla vid sidan av annan verksamhet. I vissa fall är renuppköparna ombud åt partihandlare i renkött. Av ålder har slakten väsentligen utförts i form av s. k. buskslakt ute i markerna, varvid särskilda anordningar för slaktens underlättande, såsom slaktställningar m. m. sällan begagnats. Uppslaktningen har vanligtvis verkställts av renuppköparna med biträde av tillfälligt engagerad personal, vilken endast i undantagsfall varit yrkeskunnig. Varutransporten från slaktplats till uppsamlingsställe, lagerlokal o. dyl. har merendels skett på ett från hygienisk synpunkt otillfredsställande sätt. Lagerlokalerna har ej sällan varit otjänliga för sitt ändamål. I viss utsträckning har levande renar transporterats till vederbörande renuppköparens hemort, där uppslaktning verkställts.

På senare år har några storföretag börjat intressera sig för renslakt. Bland dessa företag må nämnas slakteriföreningarna i Norrland. Även enskilda företag har upptagit renslakt som en del av sin verksamhet.

Frågan om att underkasta renköttet obligatorisk veterinärbesiktning har under lång tid varit föremål för överväganden. I lagen den 20 mars 1959 (nr 99) om köttbesiktning m. m. är intagna bestämmelser angående kött av ren, vilka emellertid äger tillämpning först från den dag Kungl. Maj:t förordnar. Sådant förordnande har ännu ej meddelats.

För att underlätta driften används skilda slag av *anläggningar inom renskötelsen*. Till dessa är bl. a. att räkna de *gärden* inom vilka renarna samlas för märkning, skiljning och slakt. Sådana gärderna finns numera i stort antal över hela renskötseområdet. Numera byggs gärderna merendels som permanenta anläggningar och till deras uppförande och underhåll utgår ibland bidrag från lappfonden eller av vissa vattenregleringsavgifter.

Under den extensiva renskötelsens tid har särskilda *renstängsel* uppförts för att avgränsa skilda lappbyars betesområden och för att hindra att renar strövar från eget betesområde och sammanblandas med främmande lappbyars renhjordar. Även till renstängsel har bidrag utgått på sätt nyss nämnts.

För renskötarnas räkning har *kåtor*, *stugor* och *bodar* upp-

förts på lämpliga platser inom betesområdet. Under senare år har bidrag utgått även för sådana anläggningar. Till anläggningar för renskötselns underlättande är vidare att räkna broar över svårvadade bäckar, båtar och båthus, röjda och utprickade färdleder samt telefonledningar. Numera är det vanligt, att staten svarar för praktiskt taget alla kostnader för detta slag av anläggningar.

Slutligen har under det senaste årtiondet på några håll försöksvis uppförts särskilda renslakterier och andra anordningar för renslakt. Kostnaderna för dessa har i huvudsak gäldats av det allmänna.

Vid sidan om den obligatoriska lappbyindelningen förekommer frivilliga organisationer, vilkas uppgift är att främja samverkan mellan renägarna inbördes. Sedan gammalt finns s. k. *renägarföreningar* i lappbyarna nedanför lappmarksgränsen i Norrbottens län. Till en sådan förenings uppgifter hör att svara för anställande och avlönande av arbetsmanskap, skadors ersättande, uppförande av slakthagar, m. m. Erforderliga medel uttaxeras årligen från medlemmarna. För den löpande verksamheten svarar föreningens styrelse eller en verkställande ordförande. Renskötseln inom föreningens verksamhetsområde förestås av en lapsk renvårdare, som i egenskap av koncessionsinnehavare är ansvarig för ordningen i renskötseln.

I skogslappbyarna i Pite lappmark i Norrbottens län finns sedan ett tiotal år särskilda s. k. *renskötarföreningar* för främjande av samarbetet mellan renskötarna inbördes. En sådan förening svarar för arbetsledning i renskötseln, ombesörjer kostnadsutjämning mellan renägarna inom lappbyn och handhar även andra för renskötseln i lappbyn gemensamma frågor. Föreningen har en särskild kassa, som inte sammanförs med lappbyns kassa.

Den ideella föreningsrörelsen har numera stor spridning bland lapparna, och s. k. sameföreningar finns över praktiskt taget hela renskötselområdet. Sedan ett årtionde tillbaka har vidare den centrala organisationen *Svenska samernas riksförbund* varit i verksamhet. Förbundet är en sammanslutning av lokala sameföreningar, varjämte flertalet lappbyar ingår som medlemmar i detsamma. En annan ideell förening är Sällskapet Same-ätnam.

Det kapital, som är bundet i renhjordarna, uppgår till ca 25 milj. kr. Av detta belopp kontrolleras ca 20 milj. kr. av de renskötande lapparna, medan återstående belopp om 5 milj. kr. tillhör skötesrenägarna.

Skogsrenskötseln och den sydjämtländska fjällrenskötseln lämnar förhållandevis högre *avkastning* än den nordligare fjällrenskötseln. Detta kan bero på att flyttningarna sker över kortare sträckor och att miljön är gynnsammare. Lokalt kan vidare renrasens storlekstyp vara av betydelse vad beträffar den relativa mängden frambringade produkter. Den olika avkastningen beror emellertid också på renstockens skiftande inre sammansättning. Med ledning av viktuppgifter och data om renstockens inre sammansättning har årsproduktionen av kött beräknats utgöra ca 750 kg per 100 renar i

nettostocken inom fjällrenskötseln. Inom skogsrenskötseln synes åter 850 à 900 kg vara ett relativt vanligt värde.

Den samlade årsproduktionen av kött på en normal renstock beräknas utgöra 2 000 ton, varav inom Norrbottens län omkring 1 400 ton, inom Västerbottens län något över 300 ton och inom Jämtlands län inemot 300 ton. Vidare erhålls inemot 50 000 renhudar årligen. Värdet av den totala produktionen uppgår till ca 7 milj. kr. brutto i producentledet.

Årsavkastningen per ren beräknas i genomsnitt uppgå till ungefär 30 kr. brutto. Det ekonomiska utbytet i förhållande till arbetsinsatsens storlek växlar dock betydligt mellan olika lappbyar. Produktionens bruttovärde i förhållande till varje insatt dagsverke uppgår vanligast till 30 à 35 kr., medan de högsta värdena är omkring 60 kr. och de lägsta blott omkring 15 kr. Mellan de skilda företagen är differenserna ännu större, vilket sammanhänger med den ojämna fördelningen av renmassan.

III. Renforskningen

Sedan november 1951 finns en organiserad renforskningsverksamhet, benämnd lappväsendets renforskning. Till denna är knuten en jägmästarutbildad försöksledare. I arbetsplanen ingår följande:

1. rasbiologisk undersökning med stöd av mätningar och beskrivning av levande renar i vissa hjordar;
2. studier av renarnas betesväxter och de växtsamhällen, vari dessa företrädesvis förekommer liksom också av möjligheterna att anordna nödut-fodring;
3. studier av renarnas skadliga parasiter och viktigaste sjukdomar;
4. undersökning av möjligheterna till rationalisering av avelsurvalet vid slakt och kastrering;
5. forskning beträffande slakt- och kastreringsmetoder;
6. prövning av tekniska anordningar för den praktiska rennäringens utövning;
7. forskning i fråga om renprodukternas tillvaratagande och försäljning.

För forskningsverksamheten finns inrättad en *försöksstation* inom kronoparken Dundret i Gällivare kommun. Stationens område har en areal av 1 250 ha och den till försöken hörande renhjorden består av ca 100 djur. Två heltids- och en deltidstjänstgörande djurvårdare är anställda.

Fr. o. m. augusti 1955 är vid statens veterinärmedicinska anstalt anställd en veterinär såsom *renkonsulent* med forskningsuppgifter på renskötselns område. Renkonsulenten är fr. o. m. den 1 juli 1958 också chef för försöksstationen. För att handlägga frågor rörande den veterinära forskningen inom renskötseln finns en *rennämnd*, bestående av veterinärmedicinska anstaltens

föreståndare och ytterligare tre ledamöter. Renkonsulenten är adjungerad ledamot av nämnden.

Lappväsendets renforskning har hittills publicerat en serie meddelanden och en serie småskrifter.

Kostnaderna för renforskningen har under de senaste budgetåren uppgått till ca 110 000 kr. per år. Med undantag för ett årligt belopp av 15 000 kr., som erlagts av Kiruna och Gällivare kommuner, har utgifterna bestritts från statens lappfond.

I december 1958 beslöt vattenfallsstyrelsen anslå 750 000 kr. till försöksverksamhet rörande renskötseln. Av det angivna beloppet beräknas 450 000 kr. åtgå för att bekosta uppförande av stängsel, forskningsstation och andra fasta anläggningar. Såsom försöksobjekt har utsetts skogslappbyn Serri i Jokkmokks kommun. Avsikten med verksamheten, som i första hand är avsedd att pågå under fem år, är att söka utröna förutsättningarna för att inom koncentrerade områden och med utgångspunkt från en viss storlek på renhjorden höja avkastningen av renskötseln med tillhjälp av näringsmässigt sett lämpliga biologiska, tekniska och andra hjälpmedel. Försöksrenhjorden har förutsatts skola omfatta ca 900 djur.

De undersökningar, som skall bedrivas inom Serri-verksamheten, avses ge svar på bl. a. följande frågor.

1. Vilka möjligheter finns att på förhållandevis kort tid tämja renen?
2. Vilken föda behöver renen och hur skall födan lämpligen vara sammansatt?
3. Hur påverkar ett rationellt utnyttjande av olika betesområden den naturliga betesproduktionen och hur påverkas de enskilda djuren härav?
4. Hur kan man genom positiva åtgärder — t. ex. genom att anordna beteskultur — påverka betesfaktorn?
5. Vilken betydelse har ersättnings-, tillskotts- och/eller kraftfoder för produktionen och hurudant är förhållandet mellan kostnaderna här för och den eventuella vinst, som härigenom kan åstadkommas?
6. Vad betyder en rationell avel för produktionen av kött och hur inverkar genomförda avelsförsök på fodertillgången?
7. Skall produktionen helt inriktas på kött, horn, hud och ben eller skall man kombinera denna produktion med t. ex. produktion av mjölk?
8. Vilka åtgärder erfordras i övrigt för att öka näringens lönsamhet?

Vidare är avsikten att man skall undersöka förhållandet mellan renskötsel och skogsbruk.

Ledningen för verksamheten består av en representant för Serri skogslappby och en företrädare för vattenfallsstyrelsen samt en opartisk ordförande. Försöksområdet är inhägnat av ett stängsel med en omkrets av drygt sex mil. Inom området finns en forskningsstation vid byn Slakka. I omedelbar närhet av denna skall anläggas ett slakteri och i anslutning därtill särskilda renhagar.

IV. Finansieringen av lappväsendet samt den statliga bidragsgivningen till rennäringens främjande

Allmänt

Kostnaderna för lappväsendet gäldas av anslag på riksstaten (Jordbruksdepartementet; L. Lappväsendet; Lappfogdarna m. fl.: 1961/62 Avlöningar, förslagsanslag 561 000 kr.; Omkostnader, förslagsanslag 188 000 kr.). På riksstaten finns vidare uppfört ett anslag till socialhjälp och barnavård för lappar (Socialdepartementet; C. Mödrahjälp, socialhjälp, barnavård m. m.; Socialhjälp och barnavård för lappar, förslagsanslag 1961/62 250 000 kr.). Övriga utgifter, såsom bidrag till åtgärder för renskötselns främjande, renforskning m. m., bestrids främst från statens lappfond och från sådana medel som i samband med vattenregleringar avsatts för främjande av rennäringen. Bidragsgivningen budgetåret 1960/61 till ifrågakvarande ändamål framgår av följande sammanställning.

Ändamål	Från lappfonden	Av särskilda vattenavgifter		Av regleringsavgifter		Summa
A. Direkta åtgärder för renskötselns främjande i						
1) Jämtlands län	153 149	—	—	—	—	153 149
2) Västerbottens län	19 200	63 000	169 000	4 000	59 200	86 200
3) Norrbottens län	115 100	287 449	106 000	55 200	276 300	515 649
B. Åtgärder till främjande av lapparnas jakt och fiske		13 000	7 700	—	—	20 700
C. Åtgärder för underlättande av bostadsbyggen m. m. åt lapparna		750	—	—	—	750
D. Renforskning m. m.		25 000	114 800	—	—	139 800
E. Särskilda åtgärder för understödjande av organisationsarbete m. m. bland lapparna		29 000	30 500	42 300	—	101 800
Summa	355 199	322 000	322 000	101 500	—	778 699

Statens lappfond

Statens lappfond inrättades genom beslut vid 1943 års riksdag. Den bildades genom sammanslagning av jämtländska renbetesfjällens skogsfond, jämtländska lappväsendets fond samt Västerbottens och Norrbottens lappfonder. Enligt riksdagens beslut äger Kungl. Maj:t använda fondens medel för åtgärder sammanhängande med förvaltningen av renbetesfjällerna i Jämtlands län och de till utvidgning av dessa inköpta fastigheterna samt för inköp av ytterligare fastigheter för renbetesfjällens utvidgning. Fonden

får även disponeras för de övriga åtgärder, som befinnas vara till gagn för lapparna och deras renskötsel.

Statens lappfond förvaltas av statskontoret. Fondens inkomster utgörs av räntemedel och avkastning på fondkapitalet samt medel, som erläggs jämlikt gällande författnings- och konventionsbestämmelser, exempelvis arrendeavgifter för bete, slätter, grustäkt, jakt eller fiske, varom talas i 56 § renbeteslagen, och sådan gottgörelse, som enligt 5 § renbeteslagen skall lämnas, därest från lapparnas nyttjande undantas område beläget ovan odlingsgränsen eller på renbetesfjällen. Slutligen redovisas f. n. resultatet av renbetesfjällets rörelse till statens lappfond, i det att nettoavkastningen av skogsdriften tillgodoförs lappfonden. Skötseln och förvaltningen av skogarna handhas av domänstyrelsen.

Medel ur lappfonden ställs till lappväsendets förfogande dels i de särskilda stater som Kungl. Maj:t budgetårsvis fastställer för länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, dels genom anvisningar som av Kungl. Maj:t beviljas för olika ändamål under löpande budgetår. I stater anvisade medel har av länsstyrelserna fått disponeras t. o. m. utgången av det budgetår, som följer närmast efter det för vilket medlen beviljats. För de medel, som tillställs länsstyrelserna under löpande budgetår, är dispositionstiden begränsad till ett budgetår. Medelsanvisningar för lapparnas behov ställs emellertid ej enbart till berörda länsstyrelser förfogande. Belopp exempelvis till bostäder — nyanläggning av bostadsbyggnader för renskötande lappar samt jordbruks- och bostadslägenheter åt icke renskötande lappar — har ställts till lantbruksstyrelsens disposition.

Variationerna i lappfondens ekonomiska ställning alltifrån fondens tillkomst framgår av de i följande sammanställning redovisade kapitalbehållningarna vid resp. budgetårs utgång (milj. kr.). Tillgångarna hos statskontoret utgörs huvudsakligen av räntebärande placeringsobjekt.

<i>Lappfondens tillgångar</i>	1943/44	1944/45	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52
Hos statskontoret	2.2	2.1	2.1	2.7	3.0	3.3	3.3	3.2	3.7
» domänstyrelsen . . .	0.6	0.8	1.1	0.7	0.8	0.2	0.2	0.8	0.7
Summa	2.8	2.9	3.2	3.4	3.8	3.5	3.5	4.0	4.4
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61
Hos statskontoret	4.5	4.6	4.5	4.4	3.7	3.1	2.5	2.5	2.9
» domänstyrelsen . . .	—	0.1	0.5	—	—0.2	—0.5	—1.5	—1.7	—2.0
Summa (netto)	4.5	4.7	5.0	4.4	3.5	2.6	1.0	0.8	0.9

De hos statskontoret redovisade inkomsterna för lappfonden har ej uthålligt kunnat täcka utgiftsanspråken. Fr. o. m. budgetåret 1943/44 fram till budgetåret 1955/56 översteg utgifterna inkomsterna med sammanlagt över 530 000 kr., alltså med i genomsnitt över 44 000 kr. per år. Under samma

period översteg inkomsterna från renbetesfjällens skogar utgifterna för dessa med närmare 2,7 milj. kr. eller med i genomsnitt över 220 000 kr. per år. Lappfonden har således under den period, varom här är fråga, i mycket hög grad varit beroende av skogsavkastningen. Sammanfattningsvis kan sägas att omkring 20 procent av skogsavkastningen åtgick till att täcka underskottet inom den i statskontoret redovisade rörelsen, medan 80 procent ökade fondens tillgångar från 2,8 till 5 milj. kr.

Perioden 1955/56—1958/59 karakteriserades dels av en stor utgifts-expansion, dels av ett stigande kassaunderskott för renbetesfjällens skogar. De redovisade utgifterna för fyraårsperioden utgjorde närmare 4,2 milj. kr. mot 3,7 milj. kr. för hela den föregående tolvårsperioden. Någon samtidig ökning av de hos statskontoret redovisade inkomsterna förelåg däremot ej, varför ett redovisat underskott på sammanlagt över 1,7 milj. kr. uppstod. Underskottet för skogsdriften 1955/56—1958/59 utgjorde närmare 1,8 milj. kr. Fr. o. m. budgetåret 1958/59 har på grund av lappfondens svaga ställning en nedskärning skett av utgifterna under fonden.

Lappfondens tillgångar hos statskontoret utgörs till övervägande delen av in-teckningslån placerade i större fastigheter. Viss del av medlen är utlämnade som lån för inköp av livrenar m. m. Dagsvärdet av samtliga hos statskontoret redovisade tillgångar kan uppskattas till omkring 2,6 milj. kr. För att erhålla ett mått på fondens disponibla behållning måste dock tillgångarna minskas med dels skulder och dels beslutade anvisningar, som ännu ej hunnit utbetalas. Skulderna utgjorde den 30 juni 1961 sammanlagt över 2,0 milj. kr. och anvisningarna omkring 800 000 kr. Följaktligen förelåg en total brist på omkring 200 000 kr. I detta sammanhang bör dock påpekas att skulderna till domänverket är speciellt höga vid varje budgetårsskifte på grund av kreditgivning vid virkesförsäljningarna. Från den 1 juli till den 31 december 1961 nedgick sålunda ifrågavarande skulder med något mer än 800 000 kr.

Lappfondens i statskontoret redovisade inkomster under den senaste sex-årsperioden framgår av följande sammanställning (1 000-tal kr.)

Inkomstslag	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61
Arrendemedel	204,9	259,3	314,0	342,3	393,0	487,5
Räntemedel	130,4	130,3	123,2	100,8	85,1	87,1
Diverse	114,4	436,5	73,4	212,4	70,7	333,7
Summa	449,7	826,1	510,6	655,5	548,8	908,3

Arrendemedlen utgörs till övervägande del av ersättningar i samband med fiskerättsupplåtelser. Uppskattningsvis faller i medeltal närmare 80 procent av arrendemedlen på dessa upplåtelser. Därnäst har jakträtts-upplåtelserna största betydelsen ur ekonomisk synpunkt. Räntemedlen utgör avkastningen på fondens kapital. Diverseinkomsterna består så gott

som uteslutande av ersättningar för skada på renbete och fiske i samband med vattenregleringar m. m.

Nedanstående sammanställning anger medelsanvisningen från lappfonden specificerad på olika utgiftsändamål för perioden 1955/56—1959/60 (1 000-tal kr.).

Ändamål	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60
Renskötsel					
Nyanläggningar	146,6	174,6	397,7	217,0	62,3
Underhåll	175,1	184,6	256,5	154,2	61,5
Forskning på renskötselns område	65,0	65,0	73,0	79,5	—
Slaktanordningar	45,0	92,0	80,0	39,0	14,0
Renräkning	21,0	12,0	3,0	35,0	4,0
Bevakning	37,6	26,6	31,1	22,6	22,6
Religiösa och kulturella ändamål ..	51,3	15,0	64,6	7,0	15,0
Diverse	130,0	111,7	179,5	70,6	90,6
Summa	671,6	681,5	1 085,4	624,9	270,0

Kostnaderna under rubrikerna Nyanläggningar och Underhåll har betingats i huvudsak av utgifter för de olika anläggningar, som varit nödvändiga för rennäringens bedrivande. Hit har sålunda förts kostnader för uppförande och underhåll av rengården, stängsel och vaktkåtor samt kostnader för anläggande och underhåll av vägar och broar. Anvisningarna till slaktanordningar har till största delen avsett inköp av fasta och ambulera renslakterier för att möjliggöra bättre organiserad renslakt. Kostnader för renräkning har bestritts dels från statens lappfond och dels från de särskilda avgifter, som influtit jämlikt 15 § 2 mom. renbeteslagen och som har redovisats under särskilda titlar i resp. länsstyrelser räkenskaper.

Utgifter under rubriken Bevakning har i huvudsak avsett arvoden åt tillsynsmän över jakt och fiske, men posten innefattar även anvisningar för förstärkt tillsyn av renskötseln dels inom vissa lappbyar, som har inflyttat i Troms fylke, dels inom lappbyarna i Karesuando socken och norra delen av Kiruna stad. För innevarande budgetår har även anvisats medel avseende förstärkt tillsyn av de norska lapparnas renskötsel i fjällområdena inom Arjeplogs socken. För tillsynen över jakt och fiske inom Jokkmokks och Gällivare socknar har medel anvisats bl. a. från de i ett senare avsnitt berörda s. k. suorvamedlen.

Till rubriken Religiösa och kulturella ändamål har hänförs utgifter för uppförande och restaurering av lappkapell m. m., bidrag till lapparnas föreningsliv samt bidrag för främjande av den lapska hemslöjden m. m. Posten Diverse innefattar dels mera tillfälligt återkommande utgiftsslag, dels utgifter för vissa ändamål, som ej kunnat inrymmas under de övriga rubrikerna. Hit har sålunda hänförs diverseposter i staterna, utgifter för undervisning på renskötselns område, understöd, kostnader för inköp av

vissa byggnader o. s. v. Bland mera permanenta ändamål under denna post kan bl. a. nämnas inventeringar av fiskevatten, driftskostnader vid lappväsendets fiskodlingsanstalter och förbättringar av fisket.

Vattenregleringsavgifter

Jämlikt bestämmelserna i 4 kap. 14 § vattenlagen kan ägare till strömfall, vari vattenreglering verkställs, under vissa angivna förutsättningar förpliktas erlägga årlig avgift. Enligt 4 kap. 15 § samma lag skall influtna avgifter efter de närmare bestämmelser, som härutinnan meddelas av Kungl. Maj:t, användas dels till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd, samt till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet, dels för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som berörs av företaget, såsom jordbrukets främjande, särskilt genom jords torrläggning, eller beredande av tillgång till elektrisk kraft för samfärdsel, jordbruk, hantverk eller småindustri eller eljest för befolkningens behov.

Från sålunda utdömda regleringsavgifter har avsevärda belopp anvisats till ändamål, som gagnat lapparna och deras näring. Under perioden 1943/44—1960/61 anvisades i stater över 1,1 milj. kr. till dylika ändamål inom i huvudsak Gällivare och Jokkmokks socknar. Medlen har ställts till förfogande för länsstyrelsen i Norrbottens län att utgå i mån av tillgång och eventuellt återstående belopp har anvisats att utgå av statens lappfond. Anvisningarna har till i genomsnitt 90 procent avsett rennäringsringen. De regleringsavgifter av här berört slag, som anvisats utgå till lapparna, härrör framför allt från regleringarna av Suorva-sjöarna. Mindre belopp har hitintills även utgått från avgifter från några andra regleringsföretag, däribland de som berört sjöarna Vojmsjön, Ransaren och Borgasjön.

Särskilda avgifter jämlikt bestämmelserna i 4 kap. 13 § vattenlagen

Enligt 4 kap. 13 § vattenlagen äger Kungl. Maj:t där fråga är om reglering av vattnets avrinning ur någon av sjöarna Väneren, Vättern, Mälaren, Hjälmaran, Storsjön i Jämtland eller Siljan pröva, huruvida av militära skäl eller av hänsyn till viss orts allmänna ekonomiska intressen eller på grund av vad i 2 kap. 3 § andra stycket, 11 § samt 12 § första stycket samma lag är stadgat hinder möter mot företaget eller särskilda villkor bör föreskrivas för dess utförande. Detsamma gäller beträffande annan vattenreglering, som med hänsyn till dess inverkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning.

Såsom särskilda villkor för medgivande till utbyggnader har Kungl. Maj:t t. ex. föreskrivit att sökande skall vidta eller bidra till åtgärder för att motverka skada på fiske av olika slag, utföra park- och andra

friluftsanläggningar, leverera frikraft till lappar och andra boende samt vidta eller bidra till åtgärder för renskötseins främjande.

Vid beslut om avgifter av ifrågavarande slag till renskötseins har Kungl. Maj:t föreskrivit endera att dessa skall disponeras till att främja denna näringsgren i allmänhet eller också knutit dispositionen till angivet ändamål inom vissa socknar eller lappbyar. Avgiftsmedlen förvaltas av statskontoret och är enligt beslut meddelade av Kungl. Maj:t placerade på kapitalräkning i bank. Redovisning sker över särskilda titlar vid sidan av statens lappfond. En titel är upplagd för varje älv, vari utbyggnader sker.

För nedanstående företag har Kungl. Maj:t såsom särskilt villkor föreskrivit att sökanden skall erlägga vissa belopp till renskötseins främjande m. m.

Kultsjön	k.br.	24/1	1958	kr.	300 000
Messaure	»	28/7	1958	»	275 000
Porsi	»	28/7	1958	»	150 000
Storuman	»	12/12	1958	»	250 000
Gardiken	»	25/9	1959	»	450 000
Letsi	»	14/10	1960	»	500 000
Storjuktan	»	16/12	1960	»	300 000
					Summa kr. 2 225 000

Av sistnämnda belopp har 945 000 kr. bundits till lokala anordningar för renskötseins. Totalt hade den 1 januari 1962 1 014 700 kr. anvisats, varför en behållning på 1 210 300 kr. förelåg.

V. Renutredningens förslag

Produktionsfrågor

Enligt renutredningen måste renskötseins alltjämt i flera avseenden betraktas som en underutvecklad näring. Moderna idéer har ännu ej i större omfattning kunnat tillämpas. Gamla traditioner lever kvar, bl. a. i fråga om produktionens inre organisation. För renskötseins torde därför betydande utvecklingsmöjligheter erbjuda sig i form av en rationalisering och effektivisering av produktionen.

Renskötseins är inriktad nästan uteslutande på att frambringa slaktprodukter och mängden årligen utvunna sådana är därför avgörande för intäkternas storlek. Det gäller emellertid, anför utredningen, inte blott att frambringa ett stort antal slaktdjur och därmed en stor mängd slaktprodukter utan jämväl att framställa produkter av god kvalitet samt att tillvarata produkterna fullständigt. God varubehandling i distributionsledet är vidare en förutsättning för att värdet på produkterna skall bevaras.

Utredningen understryker vidare att på längre sikt kan inte fler personer

bindas vid renskötseln än näringen kan bereda en tillfredsställande försörjning. Behovet av inkomsthöjning per capita framtvingar automatiskt viss rationalisering, varigenom överskott på arbetskraft uppstår. Utredningen finner en fortsatt lönsamhetsförbättring vara önskvärd och behövlig. Arbetskraften får dock inte minska så mycket, att renarna ej längre kan ägnas nödig tillsyn.

Enligt utredningen är i princip olika vägar möjliga att beträda för att stärka lönsamheten. Man kan exempelvis öka volymen frambringade produkter utan att samtidigt förändra det renantal, vilket betesmarker och arbetskraft tillåter att man håller. Man kan också förbättra produkternas genomsnittliga kvalitet och därigenom öka deras totalvärde. Genom att allsidigt tillvarata renprodukterna och rationalisera marknadsförandet torde man ytterligare kunna öka produktionens värde. Viss fortsatt rationalisering i form av förenkling av produktionsförloppet, varigenom behovet av arbetskraft ytterligare kan minska vid oförändrat renantal synes också alltfjämt möjlig.

Vid den närmare behandlingen av frågan om det enskilda djurets utnyttjande erinrar utredningen om att det i renskötseln gäller att frambringa största möjliga mängd produkter inom den av betestillgångarna bestämda ramen för renantalet. Utredningen anför.

Enär värdet av slaktprodukterna av ett djur i huvudsak torde förhålla sig direkt proportionellt mot djurets vikt, förefaller uppenbart, att man borde försöka frambringa stora slaktdjur. Emellertid inverkar här även tidsfaktorn. Den tid, som åtgår för att få fram djur med viss vikt, har i själva verket avgörande betydelse, emedan foderförbrukningen bestäms i huvudsak av tidsfaktorn. Målet bör därför vara att under kortast möjliga tid erhålla bästa möjliga utbyte av det enskilda djuret. Tillväxthastigheten är avgörande för produktionens organisation.

För att analytiskt bestämma det bästa sättet att utnyttja det enskilda djuret skulle man behöva äga kännedom om värdet av slaktprodukterna vid olika åldrar. Enär statistiskt material för en sådan bestämning inte stått att erhålla under den tid utredningen varit verksam, har utredningen företagit en granskning av spörsmålet med stöd av vissa vid renforskningsstationen i Kuolpavare framtagna viktuppgifter för levande djur.

Utredningen konstaterar att om foderförbrukningen är lika stor för djur av olika åldrar (den verkliga förbrukningen är ej känd), så torde det vara fördelaktigast att utta de för slakt avsedda djuren redan första hösten, eftersom tillväxten är störst under det första levnadsåret. Tas hänsyn jämväl till kostnadsfaktorn, framträder fördelen av slakt under det första levnadsåret ännu starkare. I detta sammanhang finner utredningen vidare böra uppmärksammas, att det bortfall av renar, som förekommer under vårtiden, särskilt hårt synes drabba ettårsrenarna. Även av sistnämnda anledning torde det därför vara lämpligt med slakt under det första levnadsåret.

I fråga om den samlade hjordens utnyttjande anför utredningen följande.

För en hel hjord gäller det att finna den inre sammansättning, som ger optimum för hjordens samlade produktion. För att bestämma denna erfordras kännedom om huruvida det är betestillgången för bruttorenstocken eller för nettorenstocken som bestämmer hjordens slutliga begränsning med hänsyn till antalet individer. Flaskhalsen torde i flertalet fall vara betestillgångarna under senvintern och våren. Detta skulle innebära, att betestillgången för nettorenstocken är avgörande för hjordens begränsning. I vissa fall kan dock betestillgången för bruttorenstocken ha avgörande betydelse.

När de tidigare angivna resultaten i fråga om det enskilda djurets utnyttjande appliceras på en hel hjord, vilkens begränsning bestämmas av betestillgången för nettorenstocken, framträder två tendenser av väsentlig betydelse. Den ena visar, att de för slakt avsedda handjuren totalt lämnar större utbyte, ju lägre deras slaktålder är, vilket sammanhänger med att vid ju lägre ålder slakten sker, desto större antal slaktdjur kan varje årgång omfatta. Den andra visar, att produktionen totalt sett blir större, ju större andelen kalvproducerande hondjur är i förhållande till övriga livdjur, däribland ungdjur avsedda för omsättning av livdjursstammen. Förhållandet innebär, att huvudparten av kalvarna borde slaktas första hösten. Den relativa mängd av kalvar, vilken bör sparas för omsättning av livdjursstocken, bestämmas av den omsättningstid, som man väljer. Den rationella inre sammansättningen av en renhjord måste dock uträknas med stöd även av sådana faktorer som fruktsamhet, avgång genom olyckor samt behov av avelstjurar och arbetsdjur. Sådana grundfaktorer är f. n. mycket ofullständigt kända.

Av betydelse för produktionens organisation är vidare efterfrågans inriktning på olika styckningsdelar av renen. Utredningen anser därför, att aveln om möjligt bör inriktas på att föra fram sådana djur, som lämnar de värdefullaste styckningsdelarna. Härom bör en försäljningsorganisation efter en tids verksamhet kunna lämna nödiga informationer.

Beträffande renköttets kvalitet anför utredningen, att denna f. n. knappast har någon inverkan på prissättningen och att kött av ren normalt hänförs till en och samma prisklass. Stundom betalas dock olika pris för skilda viktklasser. Emellertid torde i renaveln liksom i husdjursavel i allmänhet kvalitetsskillnader förekomma mellan kött av yngre och av äldre djur. Renaveln borde därför även inriktas på att frambringa sådana slaktdjur, som lämnar kött av bästa kvalitet. Eftersom ungdjur vanligtvis lämnar ett kvalitetsmässigt bättre kött än äldre djur, synes vidare produktionen av ungdjur till slakt böra utökas.

Om renslakten överflyttas till slakterier och köttet underkastas veterinärbesiktning finner utredningen erforderliga förutsättningar för kvalitetsbedömning av renkött inträda. För att sådan bedömning skall vinna bur-

skap inom handeln fordras emellertid att klassificeringsanvisningar utfärdas för renkött i samma ordning som f. n. gäller beträffande kött av nötkreatur, får, häst och svin, d. v. s. genom statens jordbruksnämnds försorg.

Renrasen i vårt land torde på många håll vara degenererad. Renskötseln är nämligen så upplagd, att utgallring av mindervärdiga djur ej kommer till stånd vid slakten. Följden härav blir, att livdjursstocken till stor del kommer att bestå av renar, vilka ej lämnar bästa avkomma. Utredningen finner därför nödvändigt, att urvalsmetoder utvecklas som möjliggör en tillfredsställande utgallring av mindervärdiga djur.

Bland de föreliggande möjligheterna att öka det ekonomiska utbytet av renskötseln nämner utredningen vidare olika åtgärder i syfte att nedbringa förlusterna på grund av rovdjursskador samt skador till följd av järnvägs- och biltrafik.

De direkta förlusterna genom rovdjursskador ersätts av statsmedel i den mån de kan bevisas. Ersättning utges däremot ej för uppkomna kostnadsökningar och andra förluster i samband med att rovdjur skingrar renhjordar och oroar renar under betesgången. De totala förlusterna, inklusive de dolda, kan uppskattas till omkring 100 000 kr. per år. De är mycket betungande för sådana lappbyar, där rovdjursförekomsten är riklig och det är därför ett angeläget önskemål från renskötselns sida, att rovdjuren effektivt hålls efter. Utredningen föreslår för sin del, att jakten på rovdjur stimuleras genom rikliga skottpengar.

Förlusterna genom järnvägstrafik ersätts i särskild ordning och under ogynnsamma snövintrar kan ersättningsbeloppen uppgå till sammanlagt närmare 250 000 kr. Till den uppkomna värdeförstörelsen, som beräknas tidvis vara större än den som rovdjuren åstadkommer, kommer sekundära förluster av betydande storleksordning. Hela spørsmålet innefattar därjämte en djurskyddsfråga av vikt. Utredningen finner det effektivaste skyddet mot att renar påköras av tåg bestå i förbättrad tillsyn över djuren. För statens järnvägar torde utgifter ej kunna undvikas, hur man än förfar med problemet. Från allmän synpunkt ter sig emellertid kostnader för preventiva åtgärder förnuftigare än skadeersättningar. Utredningen anser därför motiverat, att statens järnvägar prövar bevakning på utsatta ställen, särskilt under ogynnsamma snövintrar.

Förlusterna genom biltrafik har hitintills för renskötselns del normalt varit av mindre storleksordning — blott ca en tiondel av motsvarande förluster genom järnvägstrafik. Även beträffande skador genom biltrafik torde effektivare bevakning vara den säkraste förebyggande åtgärden, men den ställer sig betydligt kostsammare än bevakning av det ganska glesa järnvägsnätet och torde ej vara praktiskt genomförbar. En aktiv kampanj för att varna bilisterna för olycksrisken torde därför enligt utredningen vara den lämpligaste utvägen för att nedbringa skadornas omfattning.

För en sådan kampanj, upplagd i samråd med renskötselns företrädare, bör motororganisationerna kunna anlitas. Vidare föreslår utredningen, att en allmän renförsäkring införs, med vars hjälp det kan bli möjligt för renägarna att skydda sig mot stora enskilda förluster.

Även andra yttre förhållanden, såsom *rationell skogsavverkning* och *intensifierad skogsvård* samt *utnyttjandet av vattenkraften*, har under senare tid inverkat på renskötseln. Utredningen framhåller, att det för de renskötande lapparnas del är angeläget, att nödig uppmärksamhet ägnas åt de omställningsproblem, som följer av den alltjämt växande ekonomiska verksamheten i inlandsområdet. Beträffande förhållandet mellan skogsbruk och renskötsel erinrar utredningen om det samarbete, bl. a. i fråga om upplysningsverksamhet, som bedrivs av vederbörande organisationer och förvaltningsmyndigheter. I övrigt är dessa frågor av den art, att de fallit utanför utredningens uppdrag.

Utredningen anger att erfarenheter från södra Norge och från Sovjetunionen, där frågan om driftsenhetens rationella omfattning uppmärksammats, tyder på att den ändamålsenligaste enheten omfattar ca 3 000 djur. För bevakning av en sådan hjord fordras sex—åtta man året om. Dessa uppgifter har redan bekräftats i Sverige. En hjord om 3 000 djur är också tillräckligt stor för att balansen i dess inre sammansättning inte allvarligt skall rubbas av oförutsedd avgång.

Den svenska renskötseln skulle enligt utredningen från denna synpunkt kunna uppdelas i ett 80-tal hjordar, för vilkas skötsel skulle fordras 480—640 man. Uppdelningen torde f. n. vara vintertid ett 200-tal och sommartid ett 60-tal hjordar, vilka sköts av omkring 1 000 man. De svenska renhjordarna är emellertid inga homogena driftsenheter, eftersom renarna i de olika hjordarna inte tillhör en och samma ägare eller står under tillsyn av en och samma företagare. Då renmassan i Sverige är fördelad på ej mindre än ca 850 företagare, kan lämpliga driftsenheter inte åstadkommas utan samverkan mellan flera företagare. Vid en sådan samverkan bör i första hand tillses, att arbetskraften utnyttjas på ett rationellt sätt. Eventuellt kan samarbetet även omfatta hållande av avelstjurar och vissa arbetsdjur. De enskilda renägarna bör däremot liksom hittills själva kunna disponera såväl sina livdjur som sina slaktdjur.

Beträffande möjligheterna att uppdelna de nuvarande renhjordarna i rationella driftsenheter anför utredningen i huvudsak följande.

Renskötseln är indelad i 50 lappbyar. Flertalet av dessa är så stora, att de medger en uppdelning i rationella driftsenheter med hänsyn till arbetskraftens utnyttjande. Endast ett mindre antal lappbyar i Jämtlands län och inom det norrbottniska skogsrenskötselområdet är så små, att de uppenbarligen inte medger fullt rationell disposition av arbetskraften. Då förutsättningarna torde vara relativt goda inom dessa mindre lappbyar att genom bisysslor täcka en del av inkomstbehoven, synes emellertid

nämnda förhållande ej innebära större olägenheter från försörjnings-synpunkt.

Från en annan synpunkt är utgångsläget ogynnsamt för en rationalisering av driftsenheterna. Som det nu är, växlar nämligen enheten efter årstiden. Förhållandena torde inte numera medge, att driftsenheten är oförändrad året om. Den kollektiva vårdmetod, som allmänt tillämpas under sommarhalvåret, är en realitet. Det synes därför nödvändigt att jämväl för framtiden låta enheten växla med årstiden, även om vissa nackdelar följer därav. När driftsenheten växlar efter årstiden, fordras nämligen en extra arbetsinsats på hösten för att genomföra ändrad indelning. Den stora enhet, som nu flerstädes förekommer under sommarhalvåret, torde också vara förenad med vissa fördelar, särskilt i vad rör totalt erforderlig arbetsinsats. Där det gemensamma betesområdet för lappby är väl avgränsat av naturliga hinder eller stängsel, är fördelarna uppenbara. Där så inte är fallet, uppstår till följd av otillräcklig och löslig bevakning sammanblandningar, vilka senare på året orsakar ett betungande arbete med skiljningar. Den gemensamma bevakningsordningen under sommarhalvåret förhindrar dock inte en rationell disposition av renarna. Om skiljningar i erforderlig utsträckning icke hinner genomföras före den tidpunkt, då slakt skall ske, uppstår emellertid en förlust därigenom, att alla renar ej är i hemhjorden och sålunda ej tillgängliga för ägaren. Denna olägenhet kan undvikas eller åtminstone minskas genom ökat samarbete i renskötseln. En rationell lösning synes vara, att renarna vid märkningarna registreras med hänsyn till deras uppgift i hjorden (livdjur och slaktdjur). Slaktdjuren kunde sedan slås ut, varhelst de påträffades i en främmande hjord. Endast livdjuren skulle behöva utskiljas och föras till hemhjorden.

Utredningen anser, att stora möjligheter föreligger att genom effektiv disposition av arbetskraften förbättra produktiviteten per arbetare. Här om anför utredningen följande.

Genom utvecklat samarbete bör arbetsinsatsen kunna organiseras bättre än f. n. Därjämte kan inbördes rättvisa uppnås genom fördelning av uppkomna kostnader för arbetsinsatsen mellan de renägare, som har sina renar i den för årstiden förekommande driftsenheten. Behovet av arbetskraft bör bedömas för hela driftsenheten och uppkomna kostnader fördelas på de enskilda renägarna efter det antal renar envar har i sin vård. Förhållandena i den svenska renskötseln torde emellertid vara sådana, att en rättvis fördelning av arbetsbördan inte kan åstadkommas utan stöd av lagstiftning.

Ytterligare en metod att nedbringa produktionskostnaderna är att höja arbetsintensiteten. Betydande möjligheter torde härvidlag stå till buds. Som exempel må nämnas, att tiden för förflyttningar och spilltiden i övrigt torde kunna nedbringas avsevärt genom bättre planläggning och ökat samarbete. Sådana arbetsmoment som kalvmärkningar och skiljningar kan också förenklas genom ökat samarbete mellan renägarna. Nya metoder bör utexperimenteras, vilka kräver mindre arbetsinsats än de nu använda.

Vid märkning av renar är vanligt, att renägarna befattar sig endast med egna renar. En sådan förrättning kräver därför onödigt mycket arbetsfolk. Ett utvecklat samarbete, innebärande att den för märkning samlade

renhjorden behandlas oberoende av äganderätten till renarna, skulle medge, att märkningen kunde genomföras under kortare tid och med mindre personal än vid nu tillämpad ordning.

Av ålder har i renskötseln använts renavallarhundar för att underlätta arbetet vid samling och drivning av renar. Ursprungligen torde vallarhunden ha varit av lapphundsras. Med tiden har dock beståndet av renavallarhundar kommit att uppblandas genom korsning med andra hundraser. Den rena lapphundsrasen är numera mycket sällsynt. För att förädla beståndet av renavallarhundar har Svenska kennelklubben under en följd av år ägnat uppmärksamhet åt detta spörsmål och bedrivit avel av sådana hundar. Avelsstammen utgjordes till en början av ett fåtal hundar, vilka påträffades vid en inventering av renavallarhundarna i landet. Avelsarbetet, vilket bedrivs vid arméns hundskola i Övergård, Sollefteå, fortskrider enligt de uppgjorda planerna.

Utredningen framhåller, att behovet av arbetskraft minskar avsevärt, om väl dresserade hundar finns att tillgå i renskötseln. För att förbättra hundbeståndet torde avelsverksamheten böra kompletteras med systematiskt ordnad dressyr. Dressyrcentraler kan eventuellt inrättas i vissa lappbyar.

Frågan om i vilken utsträckning renstängsel kan uppföras för att underlätta bevakningen av renarna är enligt utredningens mening främst beroende av förhållandet mellan kostnader för stängsel samt vinst i form av ökad produktion och minskat behov av mänsklig arbetskraft. Utredningen anför vidare följande.

F. n. är proportionen mellan kostnader och vinst ofta mycket ogynnsam. Ett bättre läge härvidlag bör kunna uppnås genom att konstruera mindre kostnadskrävande stängsel och rationalisera renskötseln, så att det ekonomiska utbytet ökar i förhållande till den behövliga arbetsinsatsen. Det är möjligt, att stängselsystem framdeles i betydligt större utsträckning än f. n. kommer att visa sig lönsamma.

Vid planläggning av stängsel bör produktionsmässiga vinster i första hand eftersträvas. Gränsstängsel mellan lappbyarnas betesområden torde numera ej sällan vara lönsamma företag i trakter, där omfattande rensammanblandningar brukar förekomma. Behovet av skiljningar minskar nämligen avsevärt, om renströvning mellan lappbyarna kan motverkas medelst gränsstängsel. Understundom torde lämpligt förlagda stängsel också möjliggöra ett livligare utnyttjande av tillgängliga betesområden. I sådana fall kan uppförande av stängsel medföra betydande produktionsmässiga vinster. Där skadegörelse genom ren eller andra olägenheter följer av renströvning, torde uppsättande av skyddsstängsel verksamt kunna motverka sådan strövning och förhindra uppkomsten av skada och förluster.

Utredningen framhåller, att registreringen av renskötselns driftsekonomiska förhållanden måste utvecklas att omfatta

alla led i produktionen. Sålunda bör uppgifter samlas om produktionens volym och värde, arbetsinsats, omkostnader, m. m. En fullständig driftsstatistik öppnar möjligheter till en bedömning av lämpligheten av de olika åtgärder, som vidtas i driftsbefrämjande syfte.

Uppläggande av driftstatistik bör, finner utredningen, i första omgången kunna begränsas till ett fåtal lappbyar, som är representativa för var sin typ. Framdeles bör emellertid personal utbildas i lappbyarna i sådan utsträckning, att bokföring kan ske i alla lappbyar som ett naturligt led i det dagliga arbetet i renskötseln.

Slakt- och försäljningsfrågor

Utredningen anför, att förhållandena på renslaktens område uppmärksammades på 1930-talet i samband med att den ekonomiska föreningsrörelsen växte fram bland jordbrukarna i Norrland. Någon samfällid ansträngning att bringa en bättre ordning till stånd på renslaktens område syntes det emellertid ej ha varit fråga om. Under det andra världskriget avbröts verksamheten. Efter kriget aktualiserades frågan på nytt och renslakten blev bl. a. föremål för särskild utredning av 1946 års köttbesiktningskommitté. Senare har försöksverksamhet på renslaktens område bedrivits och viktiga erfarenheter har härvid vunnits i fråga om möjligheterna att rationalisera slakten. Försöken har bl. a. omfattat prov med flyttbara slakterier.

Utredningen erinrar vidare om att renprodukterna framförs till marknaden under några få månader och att produktionsområdet är omfattande. Vinterslakten börjar i november och pågår till februari. Huvudparten av slakten sker i december och januari. Den s. k. sarvslakten har emellertid ökat i omfång under senare år tack vare fältslakteriverksamheten och den bör enligt utredningen ytterligare kunna öka.

Till följd av säsongbundenheten och produktionsområdets stora utsträckning synes det inte vara ekonomiskt fördelaktigt att basera förädlingsindustri enbart på renkött. För lönsam drift vid sådan industri krävs dels förhållandevis stor varumängd och dels en över hela året någorlunda jämnt fördelad tillförsel. Kommunikationsledningens sträckning tvärs över det avlånga produktionsområdet ger en anvisning om hur insamlade transporter lämpligen bör ordnas. Naturligt förefaller sålunda, att produkterna från olika uppland leds in till lämpliga centra i inlandet eller kustbygden. Den förhållandevis ringa varuvolymen synes vidare nödvändigöra, att renköttet i förädlingskedet sammankopplas med andra, volymmässigt större varugrupper, exempelvis nötkreaturs- och svinkött.

Den totala förbrukningen av renkött i glesbygderna, inklusive de renskötande hushållens egen förbrukning, beräknas uppgå till en fjärdedel

av den 2 000 ton omfattande årsproduktionen, medan tätbebyggelserna i norr och söder torde dela ungefär lika på återstående tre fjärdedelar. Av det överskott, som går utanför produktionsområdet och dess omedelbara närhet, torde Jämtlands och Västerbottens län svara för ca 500 ton och Norrbottens län för återstoden.

I fråga om prissättningen på renkött framhåller utredningen, att denna måste anpassas till det allmänna prisläget på köttmarknaden. Den relativa prisnivån torde bero av renköttets kondition och kvalitet.

Genom åtgärder inom ramen för den bedrivna försöksverksamheten på renslaktens område har det varit möjligt att i vissa fall uppnå en betydande höjning av producentpriset. Denna förändring torde främst sammanhånga med övergången till försäljning efter slaktad vikt och kvalitet i stället för försäljning av levande djur utan vägning. Självfallet har den bättre behandlingen av slaktprodukterna, vilken möjliggjorts vid uppslaktning i försöksslakterier, också avsevärt bidragit till den gynnsamma prisutvecklingen.

Ytterligare höjning av producentprisnivån bör enligt utredningen kunna påräknas med förbättrad kvalitet på köttet. Särskilt bör uppmärksammas de möjligheter produktionen av ungdjur för slakt erbjuder.

Enligt vad företagna undersökningar visar, torde möjligheter föreligga i flertalet lappbyar att dels föra slaktrenar till välbelägna slaktplatser, dels tillskapa slaktdjurshjordar av sådan storlek, att slakterier kan begagnas. Leveransen av slaktdjur måste därvid samordnas i lappbyarna, varvid målet bör vara samlade och samtidiga leveranser, d. v. s. alla renägare i en och samma grupp bör avyttra sina slaktrenar vid ett och samma tillfälle till en enda huvudman för slakten. Med ett sådant förfaringssätt uppnås bättre ekonomiskt underlag för anläggningar till slaktens underlättande. Det är enligt utredningen också behövt, att mellan de olika rengrupporna samordna slakten i tiden. Tillgången på yrkeskunnig slaktarpersonal och på besiktningsveterinärer är nämligen ringa. Möjligheterna att åstadkomma stora slaktdjurshjordar begränsas emellertid i viss mån av renskötsel förloppet, varför vissa förenklingar härvidlag synes erforderliga. Exempelvis bör kunna förekomma, att alla slaktdjur från en större rengrupp (lappby eller storgrupp) sammanförs till en enda slaktdjurshjord redan i samband med att renmassan uppdelas på smärre vintergrupper. Ett sådant förfarande skulle medge, att slaktdjurshjorden under flyttningen dirigerades även till en från det vanliga flyttningsstråket relativt avlägsen slaktplats. En utveckling av denna art skulle vidare öppna goda möjligheter att koncentrera renslakten till fasta slaktplatser förlagda vid bilväg eller järnväg. Det ekonomiska underlaget vid varje slaktplats skulle då begränsas endast av den

totala rentillgången inom slaktplatsens uppland och ej som nu av rentillgången i varje enskild vintergrupp.

I fråga om införande av besiktning- eller slakteritvång för renkött anför utredningen huvudsakligen följande.

Innan det i princip beslutade besiktningstvånget kan tillämpas för renkött, måste betingelserna för väl utförd renslakt vara för handen. För att uppnå goda betingelser för själva slakten måste särskilda hjälpmedel anskaffas på slaktplatserna. Behandlingen av renköttet blir ej tillfredsställande, om ej särskilda renslakterier ordnas eller slakten överflyttas till andra kontrollslakterier. De särskilda anordningarna för renslakt måste vara godkända av veterinärstyrelsen för ändamålet. Renslakterier måste på grund av den snäva ekonomiska ramen ofta göras förhållandevis enkla.

Erfarenheterna från försöksverksamheten vid renslakt ger vid handen, att besiktningstvång eller slakteritvång snarast möjligt bör införas för kött av ren. Verksamheten vid försöksslakterierna har äventyrats ekonomiskt av att tillförseeln av slaktdjur ofta har blivit alldeles för ringa, då en stor del av de för slakt hopsamlade renarna blivit buskslaktade i närheten av sådant slakteri.

Hela den för avsättning inom tätbebyggelser ämnade avsaluslakten måste framdeles passera genom slakterier. Endast för glesbygdsbefolkningens förbrukning torde efter besiktningstvångets införande icke besiktigad vara kunna avsättas. Förhållandet innebär, att omkring tre fjärdedelar av all renslakt måste överflyttas till godkända kontrollslakterier.

Utredningen finner, att eftersom renslakten endast pågår under en kort tid av året och i flertalet anläggningar slakt sålunda sker blott ett fåtal gånger årligen, är förutsättningarna för anläggande av särskilda renslakterier mycket ogynnsamma sett från ekonomisk synpunkt. Slakterierna skulle nämligen huvuddelen av året ej alls vara i bruk. Vidare torde slaktdjursunderlaget oftast bli mycket svagt. Utredningen anför i frågan vidare följande.

Produktionsområdets stora utsträckning medger f. n. ej någon särskilt långt gående koncentration, emedan slaktrenarna, såvitt hittills kunna erfarenheter utvisar, bör drivas i hjord till slaktplatserna där så är möjligt. Bebyggelser, vattendrag och terrängens beskaffenhet utgör spärrar i sidled och medger ej omfattande renförflyttningar på tvären i förhållande till flyttningstråken, som löper ungefär parallellt med vattenlederna. När större koncentration eftersträvas, ökar samtidigt det avstånd, över vilket slaktrenar måste förflyttas, vilket i sin tur medför kostnadsökningar i form av ökad arbetsinsats m. m. Det totala antalet slakterier måste dock nedbringas till det minsta erforderliga, emedan ett större antal sådana självfallet innebär, att kostnaden per ren samtidigt blir högre. Slakterierna måste förläggas vid väg eller järnväg, så att slaktprodukternas borttransport kan ske utan kvalitetsförsämrande och kostnadskrävande omlastningar. Slakteriernas placering måste också ske under hänsynstagande till flyttningstider m. m. Ofta torde för övrigt renskötsel förloppet vara avgörande vid valet av plats för slakteri. Slakterierna måste med andra ord placeras så, att slaktrenarna kan framföras dit, vilket bl. a. innebär, att det fordras tillgång till bete efter renarnas flyttväg. En slakt-

plats måste vidare väljas så, att renarna inom dess uppland kan hop-samlas före slakttiden å trakten ovanför slaktplatsen, emedan en förflyttning i motsatt riktning, alltså uppåt land, strider mot renens naturliga benägenhet att söka sig nedåt land just vid den tid, då slakten normalt äger rum. Slutligen måste slakten om möjligt ske i ett så pass tidigt skede, att renarna ej hunnit förlora sitt goda hösthull. Mycket tidigt slakt ger dock överfett kött.

Vad beträffar slakteriernas tekniska utformning har utredningen i huvudsak uttalat sig sålunda.

Avgörande för slakteriernas tekniska utformning är de arbetsmoment, som där skall utföras. Beträffande slakterier i allmänhet kan sägas, att där — förutom slakt — som regel i särskilda lokaler utförs beredning till färdiga konsumtionsvaror, såsom styckning, charkuterivarutillverkning och konservering. Då det måste betecknas som verklighetsfrämmande att överflytta all renslakt och hela uppslaktningsarbetet till redan befintliga fasta slakterier och förädlingsfabriker, synes man beträffande renen på vissa håll behöva fullgöra en del av arbetsmomenten ute på fältet. Det ekonomiska underlaget för fältanläggningar lär ofta bli mycket svagt och dessa måste av den anledningen ges ganska enkelt utförande. På grund härav bör endast de arbetsmoment ske vid fältanläggningen, vilka med hänsyn till slaktprodukternas hållbarhet från kvalitetssynpunkt måste vidtas omedelbart efter djurets avlivande. Sålunda kan uppslaktning och avsvälning utföras i fältanläggningar men därutöver helst intet. För den lokala marknaden kan även styckning av mindre partier åtminstone i förstonet sig erfordrerlig. Fältanläggningarna kan emellertid endast undantagsvis utbyggas för sådana arbetsmoment. Målet bör därför vara att transportera slaktprodukterna till beredningsanläggning omedelbart efter avsvälningen. Även personalfrågan torde nödvändiggöra ett dylikt förfarande. All avsaluslakt, som ej är avsedd för glesbygderna, borde sålunda passera genom slakteri- och beredningsanläggningar, innan produkten avyttras till konsumenten.

Emellertid kan fältanläggningar av stationär typ knappast anskaffas i alla lappbyar. Bl. a. är flera skogslappbyar så små, att ekonomiskt underlag saknas för sådana anläggningar. I dessa mindre lappbyar bör man kunna använda lätt monterade slaktställningar tillsammans med en rullande svalhall på bil. Under den kalla årstiden kan dock uppslaktningen överflyttas till permanenta slakterier i kustbygden medelst transport av urtagna (passade) renar hängande på bil. Denna metod har prövats och uppges av veterinär expertis säkert användbar även över ganska stora transportavstånd.

Utredningen har beräknat behovet av ytterligare slakterier och transportanordningar. För Norrbottens län skulle erfordras en stationär anläggning förlagd till Karesuando, två flyttbara anläggningar och sex för slakt utrustade transportbilar, för Västerbottens län tre flyttbara anläggningar och tre bilar samt för Jämtlands län två å tre bilar.

Enär renslakten delvis måste förläggas till fältanläggningar som drivs blott en kort tid av året utgör frågan om slaktpersonal ett svårlost problem. För att för framtiden största möjliga slaktunderlag skall

uppnås föreslår utredningen, att renskötselområdet indelas i regioner med var sin slaktpatrull i beredskap under pågående säsong. Räknas med slaktenheter om 200 djur per dag under 45 effektiva slaktdagar, skulle varje patrull i gynnsamt fall per säsong kunna avverka inemot 9 000 slaktdjur. Då slakten för avsalu till tätbebyggelser uppgår till tre fjärdedelar av den totala renslakten, kan en patrull svara för en region omfattande ett totalt renunderlag av omkring 60 000 djur. Renskötseln i Sverige skulle sålunda erbjudas underlag för högst fyra regioner.

Slaktpatrull bör enligt utredningens förslag ledas av en förman, tillika organisatör för slakten. I patrullen bör vidare ingå ett par hantlangare, som jämväl biträder besiktningsveterinären, samt fyra till sex slaktlag om två man.

Utredningen har beräknat behovet av slaktpatruller till fem stycken, varav en för Jämtlands län, en för Västerbottens län, en för södra delen av Norrbottens län och slutligen en dubbelpatrull för norra delen av Norrbottens län. Inom de områden, där renunderlaget är för svagt för egentliga fältslakterier, kan slaktpatrullernas verksamhet bli av mindre omfattning, emedan slakten bör överflyttas till fasta slakterier medelst biltransport av urtagna kroppar.

Kostnaderna för slakt, veterinärbesiktning och övriga arbeten på slaktplatsen i samband med slaktens utförande har vid slaktförsöken uppgått till 20 à 25 öre per kg, d. v. s. 8—10 kr. per djur. Då den avsaluslakt, som framdeles måste undergå besiktning av veterinär, torde komma att omfatta ca 1 500 ton, skulle den samlade slaktkostnaden sålunda bli 300 000—375 000 kr.

Vad slutligen beträffar förädlingen av renprodukterna erinrar utredningen om att renköttet är en liten vara på köttmarknaden. Detta förhållande ävensom den korta säsong, varunder renköttet framförs till marknaden, samt varans utspridning över ett stort produktionsområde torde medföra, att lönsam drift av särskilda förädlingsfabriker för renkött ej kan åstadkommas. Alla möjligheter som står till buds att i förädlingskedet sammanföra renköttet med andra produkter bör därför utnyttjas. Beredningen torde på detta sätt kunna ordnas tillfredsställande. I den mån kött-handeln i större omfattning övergår till djupfrysta sortiment, torde också ökade möjligheter föreligga att sälja djupfryst renkött.

Vad gäller behandlingen av renhudarna efter slakt föreslår utredningen att såsom konserveringsmetod prövas den för nötkreaturhudar vanliga saltningen.

Organisationsfrågor

Utredningen framhåller, att förutsättningar måste skapas inom renskötseln för ett framåtskridande någorlunda i takt med utvecklingen på andra om-

råden av näringslivet. Härför erfordras bl. a. att renskötseln organiseras på sådant sätt, att funktionsdugliga driftsenheter av lämplig storlek erhålls. En inre utveckling i form av rationalisering måste ske. Vid sökandet efter lämpliga medel för att främja den önskade utvecklingen har utredningen uppmärksammat frågan om lappbyns organisation. För att öka aktiviteten i lappbyn finner utredningen erforderligt att denna moderniseras och effektiviseras. I enlighet härmed bör vidare den individuella förmågan bland lappbymedlemmarna utvecklas genom yrkesutbildning och lämplig rådgivning. Det torde enligt utredningens mening också vara nödvändigt att bygga upp en särskild riksomfattande organisation för att ombesörja utvecklingsbefrämjande åtgärder. En sådan erfordras jämväl för viss medverkan i produktionen och vid produkternas marknadsförande.

Utredningen anser att som bas för rationaliseringsåtgärder måste ligga auktoritativa informationer om driftsekonomiska förhållanden, lämpliga avelsmetoder m. m. F. n. finns endast knapphändiga informationer tillgängliga om produktionens väsen såsom om utvunnen produktmängd, framställningskostnader och produktionens inre organisation. Ytterligare informationer om sådana förhållanden måste därför införskaffas genom särskilda undersökningar samt forsknings- och försöksverksamhet.

Utredningen framlägger i fortsättningen vissa förslag rörande ändringar i den nuvarande lappbyorganisationen och anför i samband därmed i huvudsak följande.

Av vad i betänkandet anförts om renskötselns nuvarande tillstånd inom landet framgår att renskötseln befinner sig i en allvarlig krissituation, som inte kan bedömas vara av tillfällig natur. Om en bestående förbättring skall kunna vinnas utan omfattande statlig subventionering, torde det vara nödvändigt att ge de renskötande lapparna möjlighet till en djupgående självsanering av näringen, innefattande bl. a. reformering av driftsformerna. Med hänsyn särskilt till att denna näring av ålder utövats av självägande men mer eller mindre intimt samverkande renskötare ligger det därvid närmast till hands att med bibehållande av den privata äganderätten till renarna försöka åstadkomma ett effektivare samarbete i renskötseln och vid avsättningen av dess produkter. För detta ändamål krävs en organisationsform, ägnad att ge renägarna möjlighet att under eget ansvar utveckla sin näring. Detta i sin tur förutsätter befoget för framsynta företagare att vid behov fatta och genomföra beslut i gemensamma frågor även mot en eventuell minoritets önskan.

Ett sätt att åstadkomma tidsenliga arbetsformer för renskötseln utan uppgivande av den privata äganderätten till renarna vore att låta näringen utövas genom ekonomiska föreningar av producentkooperativ typ. Härvid skulle de samarbetande renägarna erhålla samma frihet som övriga näringsidkare att bedriva sin verksamhet utan myndighets övervakning. En ekonomisk förening av vanlig typ är emellertid en invecklad organisationsform, som är föga lämpad för renskötselns speciella förhållanden. Bl. a. till följd av att renägarna lång tid av året vistas avlägset från bebyggda orter har de svårt att på ett tillfredsställande sätt handha en

vanlig ekonomisk förening. Då de enskilda renägarnas rättsliga skydd hittills i stor omfattning grundats på övervakning av myndigheterna, torde det vara lämpligt att bereda de enskilda lappbymedlemmarna ett liknande skydd. Härigenom torde kunna undvikas, att enskilda renägars ekonomi äventyras genom åtgärder från andra lappbymedlemmars eller från styrelsens sida. Vidare bör eventuella motsättningar mellan medlemmarna inbördes kunna utjämnas utan långvariga och kostnadskrävande rättegångar, om den enskilde renägaren har möjlighet att vända sig till administrativ myndighet. Även det förhållandet att en organisation av nyssnämnd art på sätt och vis skulle utgöra en tvångssammanslutning, emedan utträde från en sådan skulle innebära, att vederbörande sattes ur stånd att fortsätta sin näring, bör beaktas i sammanhanget. De fördelar, som följer av samverkan av det slag som förekommer inom vanliga ekonomiska föreningar, torde kunna uppnås genom tillskapande av en enklare, särskilt för renskötsel förhållandena anpassad organisationsform.

En omorganisation av renskötelsen, innebärande att denna föreskrivs skola bedrivas genom sammanslutningar av den typ som avses i lagen om ekonomiska föreningar, bör därför enligt utredningens mening icke f. n. ske.

En mindre genomgripande — och därför under en övergångstid lämpligare — åtgärd synes vara att bibehålla de nuvarande lappbyarna men utrusta dem med vidgade befogenheter i gemensamma frågor såväl gentemot myndigheterna som i förhållande till sina egna medlemmar och till tredje man. Detta kan ske genom att göra lappbyarna till självständiga juridiska personer, där bestämmanderätten utövas av medlemmarna själva. Rättssubjektivitet för lappbyarna torde f. ö. vara önskvärd även ur den synpunkten, att de renskötande lapparna därigenom skulle erhålla möjlighet att med större tyngd än nu företråda renskötelsens intressen i förhållande till utomstående, t. ex. ett vattenregleringsföretag. — Lappbyns organ böra vara desamma som i en ekonomisk förening eller sålunda stämma, styrelse och revisorer. Till förhindrande av maktmissbruk och till skydd mot oöverlagt handlande av medlemmarna eller deras representanter bör dock utrymmet för omprövning av de av lappbyns organ fattade besluten vara väsentligt vidare än som är fallet i en ekonomisk förening. Med hänsyn såväl till att ifrågavarande avgörande ofta måste träffas efter utpräglat skönsmässiga grunder som till angelägenheten av att prövningen kan ske snabbt och med minsta möjliga kostnad för parterna synes densamma böra anförtros administrativ myndighet i stället för domstol. Länsstyrelsen, som av ålder är tillsynsmyndighet för renskötelsen och därför är väl förtrogen med hithörande frågor, utgör då den naturliga klagoinstansen. För tillvaratagande av tredje mans rätt bör ändring i en lappbys beslut kunna utverkas även av utomstående, lämpligen genom talan av lappfogden, vilken därigenom skulle få huvudsakligen kontrollerande och rådgivande i stället för, såsom f. n. i stor utsträckning är fallet, beslutande uppgifter.

Genomförandet av den av utredningen skisserade omläggningen av lappbyorganisationen förutsätter vissa ändringar i renbeteslagen samt föranleder en mindre jämkning i nomadundervisningsstadgan av den 17 juni 1938. Därjämte har utredningen ansett lämpligt att i en särskild författning — lag om lappbys förvaltning — intas huvuddelen av de

bestämmelser som erfordras för att reglera lappbyns ställning som juridisk person samt medlemmarnas interna förhållanden. Författningsförslag i enlighet härmed har framlagts i betänkandet.

Utredningen framlägger vidare förslag om bildande av ett organ över lappbyarna, benämnt lappbyarnas förbund. Som motiv för förslaget anför utredningen bl. a. följande.

Renskötseln består av ett antal småföretag, som inbördes i ekonomiskt avseende är särskilda enheter. Ansvaret för produktionens ordnande och produkternas avsättning åvilar de enskilda renägarna. Det finns ingen särskild organisation, som kan biträda renägarna t. ex. vid ordnande av renprodukternas marknadsförande. De enskilda renägarnas möjligheter att överblicka marknadsläget och den långsiktiga utvecklingen är mycket begränsade. Bl. a. på grund härav har någon planläggning på längre sikt knappast kunnat komma i fråga. I jämförelse med andra näringsgrenar är renskötseln därför illa rustad för att lösa de anpassningsproblem, som följer av den hastigt pågående samhällsomdaningen. För att komma till rätta med hithörande problem bör renskötseln få ett särskilt organ för framtidsplaneringen med uppgift att bl. a. bevaka och analysera skeendet och planlägga lämpliga åtgärder för att rationalisera driften och utveckla produktionen m. m. Endast härigenom torde det vara möjligt att bevara och utveckla försörjningsunderlaget. Ett sådant ledande organ skulle också kunna biträda den statliga förvaltningen vid planläggningen av stödåtgärder för renskötseln och av annan verksamhet, ägnad att upphjälpa den renskötande befolkningens levnadsförhållanden.

Hur ett sådant planerande organ systematiskt bör inpassas i förvaltningen, är ett spörsmål, som tarvar särskilda överväganden. Eventuellt kan det statliga lappväsendet vidareutvecklas till ett allsidigt planerande organ för renskötseln. Ett annat alternativ erbjuds i den halvstatliga organisationsform, som hushållningssällskapen för jordbruket representerar. De speciella förhållandena i renskötseln talar emellertid för ett tredje alternativ. Det finns nämligen behov av en gemensam renägarorganisation över lappbyarna för att ordna produkternas marknadsförande. Men en sådan organisation kan inte bäras upp endast av den verksamhet, som avser renslakt m. m., emedan slaktsäsongen är mycket kort, blott tre å fyra månader, och en utspridning av densamma inte är möjlig i den omfattning, att därav skulle följa någon avgörande fördel. Enda sättet att ge organisationen nödigt underlag torde vara att utöka dess verksamhet med andra arbetsuppgifter. Genom att sammanföra all verksamhet, som avser att främja renskötseln och dess utveckling, torde underlaget för en överorganisation för lappbyarna, förslagsvis benämnd »Lappbyarnas förbund», säkerställas.

Bland det föreslagna förbundets arbetsuppgifter nämner utredningen i första hand den långsiktiga *produktionsplanläggningen*, till vilken hänförs utarbetande av rationaliseringsplaner för renskötseln och aktivt arbete för att genomföra rationaliseringsåtgärder ute på fältet, planläggande av investeringar i anläggningar för driftens underlättande samt insamlande av uppgifter för driftsstatistik för att möjliggöra lönsamhetskontroll och analys av utvecklingen. Medverkan vid forsknings- och

försöksverksamhet i syfte att utveckla drifts- och avelsmetoder anges såsom en annan betydelsefull uppgift.

För att ordna *marknadsförandet* av renskötselns produkter krävs en engångsinsats vid verksamhetens påbörjande men även en kortare tids engagemang årligen. Erforderliga renslakterier bör enligt utredningen kunna anskaffas och skötas av förbundet, i den mån lappbyarna inte själva kan svara härför. Vidare bör det ankomma på förbundet att samordna slakten och att främja produkternas avsättning. Organisationen torde också enligt utredningen böra svara för den direkta kontakten med lappbyar och enskilda renägare vid ordnande av tillförseln av slaktdjur även för slaktens utförande och köpens avslutande samt för produkternas transport till beredningsanläggning, lagerplats o. d.

Den *byggnadsverksamhet*, som lappväsendet bedriver för renskötselns räkning, finner utredningen med fördel kunna i betydande omfattning överlåtas åt förbundet.

Förbundet bör vidare kunna anförtros uppgiften att *bevaka renskötselns intressen* i allmänna sammanhang och att fungera som företrädare för renskötseln i landet. Slutligen föreslår utredningen, att förbundet ges i uppdrag att *organisera erforderlig utbildning* av bl. a. funktionärer i lappbyarna och arbetsledare i renskötseln. Medverkan vid folkbildnings- och annan upplysningsverksamhet, som ordnas för den renskötande befolkningen, anser utredningen också vara en angelägen uppgift för lappbyarnas förbund.

Vid valet av *organisationsform* för förbundet har utredningen funnit formen ekonomisk förening vara den lämpligaste. Anslutningen till förbundet bör ske lappbyvis och för att stimulera lappbyarna till att ansluta sig bör lappby, vilken inträder som medlem, beredas viss fördel härav. Staten torde som villkor för driftsbidrag böra föreskriva viss minsta anslutning, förslagsvis 80 procent av samtliga landets lappbyar.

I fråga om *avgifter till förbundet samt dettas interna organisation* har utredningen föreslagit följande.

För medlemskap bör lappby erlägga viss avgift, nämligen dels en insats vid inträdet och dels en årlig medlemsavgift. Insatsen synes böra vara relativt låg. Årsavgiften bör bestämmas så, att den i första hand täcker uppkommande kostnader för förbundets årsstämma, styrelsens sammanträden och liknande ändamål. Såväl insatsen som årsavgiften torde böra differentieras och anpassas efter lappbyarnas storlek. Insatsen kan förslagsvis sättas till 25 kr. för varje påbörjat 1 000-tal renar enligt den för inträdesåret gällande renlängden. Om renantalet senare ändras, bör lappbyn vara skyldig att öka insatsen i proportion till det förändrade renantalet eller ock återfå överskjutande insatsbelopp. Årsavgiften bör anknytas till renantalet i gällande renlängd. Med de inkomster och utgifter för förbundet varmed utredningen har räknat erfordras en årsavgift om ca 10 öre per ren.

I den mån förbundet kommer att handha renslakt, bör alla kostnader

för sådan verksamhet täckas av slaktavgifter. Anskaffningar och anläggningar bör amorteras och underhållas genom att en del av inkomsterna av slaktavgifter avsätts härtill.

Förbundets organ blir stämman, styrelse och revisorer. Varje lappby, som är medlem, bör företrädas av ombud, som utsetts av lappbyns styrelse. Ombudens rösträtt bör anknytas till antalet insatser.

Förbundets styrelse synes lämpligen böra bestå av fem ledamöter, av vilka fyra jämte lika många personliga suppleanter väljes av förbundsstämman. Vid val av styrelseledamöter bör tillses, att två ledamöter väljes från Norrbottens län, en från Västerbottens län och en från Jämtlands län. Återstående ledamot jämte suppleant bör förordnas av Konungen och vara självskrivna ordförande. Styrelsen har att förvalta förbundets angelägenheter i enlighet med stadgandena i lagen om ekonomiska föreningar. Styrelsen skall sålunda organisera förbundets verksamhet, anställa erforderlig personal och svara för verksamhetens behöriga gång.

Revisorer bör finnas två jämte lika många personliga suppleanter. Av revisorererna bör en vara auktoriserad.

Vid beräkandet av förbundets behov av fast anställd personal har utredningen utgått från en viss arbetsfördelning mellan lappväsendet och förbundet. Lappväsendet skulle härvid handha uppgifter hänförliga till kronomarkernas förvaltning, tillsynen över allmän ordning i renskötseln samt diverse utredningar, som av kostnadsskäl eller av annan grund inte lämpligen kan anförtros annan myndighet. Förbundet däremot borde svara för all verksamhet som avser produktion och marknadsförande.

Med utgångspunkt från den yttre verksamhet, som berör åtgärder för främjande av renprodukternas marknadsförande, har behovet av fältpersonal av utredningen uppskattats till minst fyra eller fem *instruktörer*, stationerade inom skilda regionala områden. Instruktörerna förutsätts skola tjänstgöra som slaktledare och organisatörer samt som arbetsledare vid stängselbyggen m. m. Under mellanperioder, som inte upptas av den säsongbetonade slakt- och byggnadsverksamheten, bör instruktörerna bedriva instruktionsverksamhet. För den yttre verksamheten torde vidare erfordras två *konsulenter*, varav den ene med inriktning på avel och produktion och den andre på slakt och försäljning.

Den centrala ledningen av förbundet och ansvaret för samordningen och inriktningen av dess verksamhet föreslås ankomma på förbundsstyrelsen. Emellertid avses styrelsen anförtro de löpande göromålen åt en heltidsanställd *direktör*, vilken närmast under styrelsen har att svara för förbundets verksamhet.

Utredningen utgår från att den föreslagna nya organisationen skall träda i full funktion först efter ett visst övergångsskede, under vilket lappbyfunktionärer skall utbildas för sina olika uppgifter. Ledningen av nämnda utbildningsverksamhet samt informationen över huvud bör anförtros en *organisationsnämnd*, bestående av fem av Kungl. Maj:t förordnade ledamöter. Nämnden, som förutsätts skola bedriva sin verksamhet

i kontakt med Svenska samernas riksförbund, Sällskapet Same-ättnams bildningsutskott, samernas folkbildningsutskott, samernas folkhögskola och lappväsendet, bör även ta erforderliga initiativ för bildande av lappbyarnas förbund samt på lämpligt sätt medverka vid tillkomsten av de nya lappbyorganisationerna.

Kostnadsfrågor m. m.

Enligt utredningens mening bör de åtgärder till stöd för rennärningen som föreslås, i princip finansieras på liknande sätt som inom andra näringsgrenar, vilka företer motsvarande ekonomiska struktur. En sådan ordning skulle jämlikt utredningen innebära, att staten påtar sig kostnaderna för produktionsfrämjande verksamhet av allmän art och att näringsidkarna själva eller genom sina organisationer står för alla kostnader, som hör till slakten och produkternas marknadsförande.

Årskostnaderna för lappbyarnas förbund har av utredningen beräknats till ca 333 000 kr. då förbundet trätt i full verksamhet. Beträffande finansieringen av förbundets verksamhet anförs i utredningsbetänkandet i huvudsak följande.

Förbundets verksamhet beräknas endast delvis finansierad genom medlemsavgifter. Framför allt i begynnelseskedet är driftsbidrag från staten (lappfonden) avgörande för verksamhetens bedrivande. Då förbundets arbete till ungefär en tredjedel skall avse slakt och handel, bör motsvarande andel av kostnaderna finansieras genom inkomster från slakt- och försäljningsverksamhet. Kostnaderna för sammanträden (förbundsstämma m. m.), styrelseledamöters — utom ordförandens — och revisorers arvoden o. d. torde böra täckas av årsavgifter. Under uppbyggnadstiden är det motiverat med ett extra bidrag från det allmänna, emedan omfattande informations- och utbildningsverksamhet måste bedrivas under några år efter verksamhetens igångsättande.

Utredningen föreslår att statsbidrag skall utgå under första verksamhetsåret med 250 000 kr. och under andra året med 225 000 kr. Fr. o. m. det tredje verksamhetsåret förutsätts bidrag med 200 000 kr. per år vara till fyllest.

Kostnaderna för anskaffande av nya anläggningar och anordningar för renslakt har av utredningen beräknats komma att uppgå till minst 350 000 kr. För iordningställande av uppställningsplatser och slaktplatser torde dessutom böra beräknas minst 250 000 kr. De sammanlagda kostnaderna blir sålunda ungefär 600 000 kr.

Som huvudman för anläggningarna föreslår utredningen lappbyarnas förbund. De lappväsendet tillhöriga försöksanläggningarna föreslås skola överlåtas på förbundet och de till Kiruna stad hörande anläggningarna inlösas. I fråga om vissa befintliga försöksanläggningar, för vilka driftsunderlaget ej synes vara säkerställt, kan driftsbidrag från staten måhända

inte undvaras. För att de angivna investeringarna skall kunna finansieras lånevägen finner utredningen angeläget att *statlig kreditgaranti* intill ett belopp av 600 000 kr. ställs till förfogande.

Viss ytterligare kreditgaranti finner utredningen erforderlig, nämligen för att möjliggöra för lappbyarnas förbund att upplåna erforderligt *förlagskapital*. Enligt utredningen skall förbundet vara huvudman för renslakt och renhandel med frihet dock för förbundet att enligt avtal i varje enskilt fall överlåta det praktiska utförandet eller del därav till jordbrukarnas lokala slakteriföretag och andra storföretag i köttbranschen. Den totalt omsatta varumängden kan beräknas uppgå till ca 1 500 ton, motsvarande ett värde vid nuvarande prisnivå av ca 6 milj. kr. Slaktsäsongen varar omkring fyra månader, men försäljningssäsongen måste stundom vara betydligt längre. Dröjsmål med likvider på i genomsnitt halvannan månad skulle innebära behov av förlagskapital avseende ett belopp av ca 2 milj. kr. För att staten å sin sida skall erhålla nödig säkerhet för den ifrågavarande kreditgarantin anser utredningen att som villkor för statlig borgen bör gälla, att renägarna förbinder sig att avyttra sina renprodukter under medverkan av lappbyarnas förbund samt att anslutningen till förbundet har den omfattningen, att förbundet får kontrollen över minst 80 procent av omsättningen.

Utredningen föreslår vissa *åtgärder för prisutjämning*. I princip anses lappbyarnas förbund böra tillämpa enhetliga områdespriser, men i vissa fall bör viss prisreducering ske för att driva fram rationalisering. Vidare bör ogynnsamt belägna lappbyar kunna åtnjuta subventionering vad gäller transportkostnaderna. Subventionerna föreslås utgå i den formen, att förbundet utexperimenterar och anskaffar lämpliga emballage samt last- och transportredskap. För ändamålet skulle under uppbyggnadsperioden erfordras ett engångsanslag av 25 000 kr.

För att bekosta den förut berörda organisationsnämndens verksamhet erfordras enligt utredningens beräkningar ett engångsanslag av 100 000 kr.

Utredningen, som i enlighet med utredningsdirektiven utgått från att kostnaderna för de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna inte bör belasta statsbudgeten, föreslår att samtliga de utgifter som förutsätts falla på det allmänna skall bestridas med medel ur statens lappfond. Anslagsbehovet för åren 1961—1965 har utredningen antagit komma att uppgå till nedanstående belopp.

År	Ändamål m. m.	Belopp kr.	
1961	Organisationsnämnden (tidigast 1/7)		100 000
1963	Lappbyarnas förbund (första verksamhetsåret)	250 000	
	Särskilt anslag	25 000	275 000
1964	Lappbyarnas förbund (andra verksamhetsåret)		225 000
1965	Lappbyarnas förbund (tredje och följande verksamhetsåren) årligen		200 000
		Summa	800 000

Slutligen föreslår utredningen att organisationsnämnden samt sedermera lappbyarnas förbund ges befogenhet att medverka vid anslagsplaneringen beträffande statens lappfond i syfte att om möjligt minska fondens utgifter för mindre angelägna ändamål.

VI. Yttranden över renutredningens förslag

Renutredningens allmänna uttalanden rörande behovet av att lönsamheten inom rennäringsen förbättras har flertalet remissinstanser funnit anledning att särskilt understryka. *Svenska samernas riksförbund* ävensom *Sällskapet Same-ättnam* framhåller därvid, att den fortsatta tillgången på fullgoda renbeten är av grundläggande betydelse för lönsamheten.

Kammarkollegiet har anfört, att den allmänna bild utredningen gett av renskötselns lönsamhet blivit tämligen mörk. Ämbetsverket anser det ej heller kunna bestridas att många av renskötarna har påfallande låga inkomster och att den enskildes utbyte av sin arbetsinsats i många fall är litet. Å andra sidan kan man enligt kollegiet peka på en rad moment eller faktorer inom dagens renskötsel, som inrymmer möjligheter till avsevärda förbättringar. I första hand synes man härvid böra — och möjligen i högre grad än utredningen gjort — uppmärksamma att skillnaderna i fråga om effektivitet och lönsamhet f. n. tydligtvis är stora mellan olika lappbyar. Även om dessa skillnader delvis kan bottna i olikartade geografiska betingelser torde detta icke alltid vara fallet. Kollegiet åsyftar här bl. a. den gynnsamma utvecklingen inom skogslappbyarna i Pite lappmark.

Vad utredningen anfört beträffande produktionsfrågorna har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissorgan. Av de remissyttranden, i vilka speciella synpunkter i ämnet framförts, torde böra återges följande.

Överjägmästaren i Faluns distrikt framhåller, att utslagsgivande för renköttproduktionen är vinterbetenas möjligheter att föda nettorenstammen. F. n. är renantalet för högt, vilket medför olägenheter för rationell drift. Om renköttproduktionen skall kunna hållas hög, bör all slakt ske senast under senhösten och i huvudsak omfatta årskalvar och ungdjur, varigenom sommarbetenas stora avkastningsförutsättningar effektivt kan tillvaratas och vinterbetena skonas.

Länsveterinären i Jämtlands län finner vissa omständigheter tyda på att priset på renkalvkött kan bli lägre än på kött av äldre djur, eftersom det är svårt att finna avsättning för renkött med en slaktvikt understigande 30 kg.

Lantbruksstyrelsen betonar möjligheterna att förbättra det ekonomiska utbytet vid renproduktionens försäljning genom att bättre tillvarata och bereda skinnen.

Registreringen av renskötselns driftsekonomiska förhållanden finner *skolöverstyrelsen* vara en fundamental faktor i reformeringsarbetet inom renskötselnaeringen. Av största vikt är därför enligt överstyrelsen att utbildningsverksamhet rörande driftsekonomi m. m. snarast kommer till stånd.

Järnvägsstyrelsen anser för sin del, att såsom allmän norm för uppsättande av renstängsel genom statens järnvägars försorg bör gälla, att större kostnader inte nedläggs på åtgärderna än som ungefär motsvarar den besparing, som genom dem kan beräknas åstadkommas vad gäller skadeersättningar. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* understryker behovet av renstängsel som avgränsar betesområde från såväl angränsande lappbys marker som marker tillhöriga den bofasta befolkningen.

Ej heller utredningens synpunkter rörande vikten av att förhållandena beträffande renslakten förbättras föranleder några invändningar från remissinstansernas sida.

Veterinärstyrelsen anför i sammanhanget, att renkött för export under alla förhållanden bör vara behandlat på kontrollslakteri. Vidare bör slakteritvång gälla för ren dels inom de områden, där slakten kan utföras å kontrollslakteri, såsom i Jämtlands län, Kiruna C och Gällivare kommun, dels inom de samhällen, där slakteritvång för bl. a. nötkreatur redan finns. *Länsveterinären i Norrbottens län* föreslår, att slakteritvång för ren skall gälla all slakt för avsalu, eftersom det torde vara föga välbetänkt att befolkningen i glesbygderna, vilken konsumerar en åttondel av hela renköttproduktionen, får inköpa och förtära mindre väl behandlat kött. Liknande synpunkter framförs av *Norrbottens läns hälsovårdsförbund*.

Statens jordbruksnämnd uttalar, att en förutsättning för att den av utredningen föreslagna kvalitetsklassificeringen av renkött under statlig kontroll skall kunna åstadkommas är att renarna uppslaktas vid godtagbara slakterier.

Vissa remissorgan framför erinringar mot utredningens förslag beträffande organisationen för slakt och försäljning samt dess beräkningar i fråga om behovet av ytterligare renslakterier och transportanordningar. Sålunda finner *lantbruksstyrelsen*, att det är synnerligen viktigt för rennaeringen att tillgodogöra sig slakteriorganisationernas erfarenheter och stora resurser på slakteriområdet.

Länsveterinären i Västerbottens län anser, med hänsyn till att årsproduktionen av renkött endast utgör en minimal del av landets samlade köttproduktion, det vara verklighetsfrämmande att bygga upp en fristående organisation för renslakten och därmed sammanhängande problem. *Svenska samernas riksförbund* understryker i detta sammanhang vikten av att undersökningar blir utförda rörande kostnaderna för renprodukternas marknadsförande.

Under erinran om möjligheterna att med bil transportera levande renar till

kontrollslakterierna föreslår *veterinärstyrelsen*, att ett antal för renslakt avsedda kontrollslakterier anläggs i Norrbottens län och Härjedalen. I övrigt finner ämbetsverket, att utredningens förslag beträffande ytterligare renslakterier och transportanordningar för renkött först senare bör tas under övervägande.

Sveriges slakteriförbund framhåller, att erfarenheterna är goda vad gäller transport av avlivade renar till kontrollslakteri för uppslaktning.

Utredningens förslag om ändrad organisation för lappbyarna och om bildande av lappbyarnas förbund avstyrkes bl. a. av *länsstyrelsen*, *hushållningssällskapet* och *lantbruksnämnden i Västerbottens län* samt av *flertalet lappbyar inom detta län*. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* har endast avstyrkt förslaget rörande lappbyarnas förbund. *Kammarkollegiet* anför beträffande lappbyarnas ställning följande.

Utredningen har ansett nödvändigt för vinnande av ökad aktivitet inom lappbyarna att lappbyorganisationen moderniseras och effektiviseras. Vid övervägande av olika reformvägar har utredningen utgått från antagandet att lappby icke är juridisk person. Häri bottnande missförhållanden anser utredningen kunna undanröjas antingen genom att renskötseln får utövas genom ekonomiska föreningar av producentkooperativ typ eller genom att lappbyn ombildas till en juridisk person, som är särskilt anpassad för renskötselns förhållanden och som har en enklare organisation än den ekonomiska föreningen. Utredningen förordar den senare utvägen. I detta sammanhang anmärker utredningen att »rättssubjektivitet för lappbyarna torde f. ö. vara önskvärd även ur den synpunkten, att de renskötande lapparna därigenom skulle erhålla möjlighet att med större tyngd än nu företrädare renskötselns intressen i förhållande till utomstående, t. ex. ett vattenregleringsföretag».

Sedan utredningen avslutade sina överväganden har frågan om lappbyns nuvarande juridiska status kommit i nytt läge genom Högsta domstolens beslut den 3 juni 1961 i mål om ersättning för intrång i renskötsel till följd av reglering av sjön Malmesjaure i Arvidsjaurs socken. Genom sagda beslut har fastslagits att lappby — i motsats mot vad utredningen antagit — är juridisk person. Sannolikt såsom följd av detta avgörande har, enligt vad kammarkollegiet erfarit, under senare tid framkommit ökat intresse inom lappbyarna för att genom utseende av fullmäktige, som avses i 11 § 1. h) renbeteslagen, ordna styrelse för lappbyn.

Av det sagda framgår att utredningens övervägande av olika alternativ i fråga om lappbyarnas framtida ställning icke kommit att omfatta prövning av möjligheterna att utan väsentlig förändring av renskötselns rättsliga reglering åstadkomma erforderlig ökning av effektiviteten och lönsamheten inom denna näring. Utom nyssnämnda domstolsprejudikat föreligger enligt kollegiets mening ytterligare två omständigheter, som gör det tveksamt om utredningens förslag nu bör läggas till grund för lagstiftningsåtgärder. Den ena är det av utredningen icke närmare analyserade förhållandet, att renskötseln har inom vissa lappbyar, såsom de ovannämnda skogslappbyarna i Pite lappmark, kunnat inom ramen av gällande lagstiftning utveckla sig mycket väl. Det andra skälet är att utredningens lagförslag — ehuru de avser skadestånds- och associationsrätt och i det senare

hänseendet inrymmer något så relativt ovanligt som konstruerandet av en ny typ av juridisk person — flerstädes är så knapphändigt motiverade, att man ej sällan blir tveksam om innebörden eller syftet med viss föreslagen regel.

Enligt kollegiets mening bör i det läge som uppstått genom domen i Malmesjaure-målet vid fortsatta överväganden av behovet av ny lagstiftning följande tre alternativ ställas mot varandra.

1. Renskötseln bedrivs genom hittillsvarande lappbyorganisation; byordningarna moderniseras eventuellt till understrykande av att ordningsman och fullmäktige bör utgöra styrelse för lappbyn. Som exempel på stadganden i byordningarna, vilka synes föga tidsenliga, kan nämnas bestämmelsen att lappby icke äger för något ändamål anslå högre belopp än 750 kr. utan att härtill inhämta länsstyrelsens medgivande.

2. Lika med föregående alternativ med tillägget att renägarna, i den mån de finner önskvärt och renbeteslagen eller svensk-norska renbeteskonventionen ej lägger hinder, utnyttja lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar. Även vid detta alternativ kan behov framkomma att ändra byordningarna.

3. Helt ny lagstiftning av den typ renutredningen föreslagit.

Angående förslaget om ett lappbyarnas förbund uttalar kammarkollegiet sig sålunda.

Kammarkollegiet har funnit att utredningens förslag om bildande av en riksorganisation för lappbyarna med företrädesvis merkantila uppgifter — lappbyarnas förbund — mottagits med åtskillig skepsis. Förslaget är enligt kollegiets egen mening intressant och man synes kunna antaga att detsamma liksom den diskussion det utlöst kommer att stimulera samarbete och föreningssträvanden inom renskötseln och renprodukternas marknadsförande. Kollegiet delar dock deras mening, som anser att anledning ej finns för statsmakterna att pressa fram bildandet av en dylik organisation. Det ökade statliga stöd åt renskötseln, varom statsmakterna kan antas komma att besluta på grundval av de olika föreliggande sakkunnigutredningarna, behöver uppenbarligen ej tillföras de rensköttande lapparna genom en så pass kostnadskrävande organisation som den utredningen föreslagit. Och för förmedlandet till lapparna av renforskningens rön liksom för annan rådgivningsverksamhet synes tills vidare böra utnyttjas statliga organ, vilka redan är förtrogna med renskötselns problem, och befintliga organisationer av lappar.

Några av de remissinstanser som i huvudsak ställt sig positiva till utredningens ifrågavarande förslag har emellertid uttalat avvikande mening i vissa delfrågor. Sålunda anser *lantbruksstyrelsen*, att förslaget att det skall uppdras åt lappbyarna att omhänderha försäljning av slaktdjur m. m. innefattar ett starkt ingrepp i de enskilda renägarnas rätt. Det bör därför i första hand övervägas om inte en tillräcklig fasthet i saluföringen kan ernås genom införande av besiktningstvång eller slakteritvång för kött av ren. Det är enligt styrelsen angeläget, att försäljningen såvitt möjligt organiseras in i befintliga slakteriföreningar eller eventuellt andra storföretag i köttbranschen.

Likartade synpunkter framförs av *veterinärstyrelsen* samt *lantbruksnämnden i Norrbottens län*.

Kiruna stad finner, att skäl föreligger för en översyn av lappbyindelningen i syfte att skapa bärkraftiga enheter för renskötseln och renprodukternas rationella tillvaratagande.

Här ej särskilt nämnda remissinstanser har ej invänt mot utredningens förslag.

Svenska samernas riksförbund anför för sin del följande.

Betänkandet är ägnat att väcka både glädje och tillfredsställelse. Om dess grundsyn får bli ledande för den kommande utvecklingen inom renskötsel-näringsen och dess utövare, får de renskötande samerna en mera myndig ställning än vad som varit fallet hittills. Systemet med en långt gående stats-tjänstemannakontroll av enskilda näringsidkare har varit en viktig, bidragande orsak till att renskötarna förblivit passiva när det gällt att utveckla tidsenliga drifts- och organisationsformer för näringen. Men vi är också medvetna om att en stark konservatism hos näringsidkarna själva, ett envist fasthållande vid gamla otidsenliga och olönsamma eller föga lönsamma drifts- och arbetsformer är den andra stora komponenten i det orsakskomplex, som utgör grunden till de nuvarande ohållbara förhållandena inom renskötseln.

Renutredningen bildar en gränslinje. Samerna skall själva i långt högre grad än tidigare bestämma och besluta om sin näring. Lappbyn skall bli juridisk person med egna beslutande organ. Härigenom får lappbyn som helhet möjlighet att själv ansvara inför samhället i stort, men den får också en långt större möjlighet att göra sin röst hörd i detta samma samhälle och inför dess myndigheter.

Utredarna har gjort ett gott arbete. Vi vill sammanfattningsvis uttala, att vi i princip instämmer i de förslag som utredningen framlägger. De punkter där vi har avvikande mening gäller arten och graden av myndigheternas kontroll över lappbyarna, och i viss mån konstruktionen och räckvidden av de reglerande författningarna och stadgarna samt ikrafträdande av desamma.

Förslaget att lappbyarnas förbund bl. a. skall ordna och handha upp-lysningssverksamhet och yrkesutbildning har föranlett vissa uttalanden av remissorganen. *Skolöverstyrelsen* håller sålunda före, att erforderliga utbildningskurser bör utformas av överstyrelsen för yrkesutbildning i samråd med skolöverstyrelsen samt samordnas med den kursverksamhet som bedrivs enligt nomadskolstadgan. *Lantbruksstyrelsen* anger såsom lämpligt, att viss kursverksamhet anförtros åt hushållningssällskapen. Vidare föreslår *Norrbottens bildningsförbund*, att kontakter i undervisningsarbetet tas med bl. a. det reguljära bildningsarbetet.

I kostnadsfrågan, beträffande vilken endast ett fåtal remissinstanser utlåt sig, uttalar *statskontoret*, att de av utredningen föreslagna åtgärderna är av den angelägenhetsgrad, att medel för kostnaderna, vilka bör bestridas av lappfonden, bör ges företrädesrätt vid övervägande av anslags-

tilldelning ur fonden. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* ävensom *domänstyrelsen* finner med hänsyn till lappfondens svaga ställning erforderligt, att anslags-tilldelningen vad gäller de av utredningen angivna önskemålen sker över riksstaten.

Andra spørsmål, som berörts under remissbehandlingen är sådana som avser *renbeteslagen*. *Kammarkollegiet* anför beträffande utredningens förslag till ändringar i renbeteslagen bl. a. följande.

Utredningen synes ha eftersträvat att åstadkomma en tämligen genomgripande förändring av lappbyarnas rättsliga struktur med minsta möjliga ändringar i huvudförfattningen på detta lagstiftningsområde, *1928 års renbeteslag*. *Kammarkollegiet* finner denna strävan naturlig. Visserligen är renbeteslagen ur lagskrivningstekniska synpunkter föga tillfredsställande. Dess huvudsakliga innehåll — en långtgående reglering av de renskötande lapparnas rättigheter och skyldigheter i förhållande till ägarna av den mark, varå renskötseln bedrivs — är dock sådant, att vid en mera allmän översyn av lagen åtskilliga spørsmål skulle kunna befinnas vara kontroversiella.

Flertalet av utredningens förslag till ändringar i renbeteslagen är konsekvenser av förslaget till lag om lappbys förvaltning.

På en väsentlig punkt har utredningen emellertid föreslagit ändring i regleringen av de renskötande lapparnas och markägarnas inbördes förhållanden, nämligen i fråga om fördelningen olika lappar emellan av ersättnings-skyldighet för skada genom renar och beträffande sättet för utkrävande av ersättningsansvar. För utredningens förslag i dessa hänseenden synes, om förslagen ses ur allmänna skadeståndsrättsliga synpunkter, kunna åberopas vägande skäl. Emellertid anser kollegiet, att det hade varit önskvärt att ha haft tillgång till, såsom grundval för bedömandet av angelägenheten av lagändring, närmare uppgifter om skadefrekvens och om det sannolika förhållandet mellan inträffande skador och olika förekommande driftsformer inom renskötseln.

Svenska samernas riksförbund framför önskemålet att 31 § renbeteslagen skall ändras på det sättet, att lappby får möjlighet att till god man för skadereglering välja jämväl renskötande lapp. Detta önskemål biträds av kammarkollegiet.

VII. Renforskningsutredningens förslag

Renforskningsutredningen framhåller, att en på lämpligt sätt upplagd renforskning och en jämsides med forskningen bedriven försöksverksamhet i hög grad torde kunna bidra till att utveckla renskötseln och förbättra dess lönsamhet och produktivitet. Försöksverksamheten bör därvid ses dels som ett hjälpmedel för själva renforskningen och dels som ett medel att överföra och klarlägga dess resultat för tillämpning inom den praktiska renskötseln under alla de olikartade förhållanden varunder denna arbetar.

Av skilda orsaker är det enligt utredningen särskilt angeläget, att renforskningen i första hand ägnar sig åt sådana arbetsuppgifter, vilkas lösande kan

förväntas lämna resultat inom förhållandevis kort tid. Bland sådana uppgifter nämner utredningen avelsforskningen, betesfrågorna samt renens sjukdomar och parasiter.

I fråga om *avelsforskningen* framhåller utredningen, att lönsamheten inom rennäringen i väsentlig grad kan förbättras genom avelsmässigt sett lämpliga åtgärder. Som exempel härpå anföras urvalets och avelsmetodernas stora betydelse för att utveckla produktionsegenskaperna hos djuren samt vikten av en optimal ålders- och könsfördelning inom renhjordarna.

I sin motivering för forskning rörande *betesfrågorna* erinrar utredningen om att de redan utförda och pågående samt planerade reglerings- och kraftverksföretagen inom renskötselområdet tagit och tar stora arealer renbetesmark i anspråk. Den samlade inverkan på renskötseln, som blivit och blir följden av vattenkraftsexploateringen, har naturligen medfört och kommer att medföra betydande olägenheter för de renskötande lapparna. Dessas flyttningvägar går i regel utefter älvdalarna, i vilka det är lätt att driva fram renhjordarna och där betet ofta är rikligt längs stränderna. Trängseln i renarnas betesmarker är f. n. stor. Möjligheter att totalt öka renantalet förekommer inte längre. Då älvdalarna förändras, flyttningvägarna sätts under vatten och betesmarkerna försvinner är det fara värt, att rennäringen i stället måste inskränkas. Jämväl vattenkraftsexploatorerna bör ha stort intresse av att hithörande spörsmål löses på ett för renskötseln godtagbart sätt.

Beträffande renens *sjukdomar* och *parasiter* uttalar utredningen, att dessa ännu i stor utsträckning är ofullständigt kända. En förbättrad kännedom om sjukdomarnas natur och orsaker ökar självfallet möjligheterna att förhindra utbrott och spridning av sjukdomarna. Genom fortsatt forskning på området torde åtskilligt vara att vinna som höjer lönsamheten inom renskötseln.

I övrigt hänvisar utredningen till de i det föregående (s. 13 och 14) redovisade forskningsprogram, vilka utarbetats för lappväsendets renforskning och för verksamheten i Serri. De däri upptagna arbetsuppgifterna har jämlikt utredningen hittills kunnat angripas endast i begränsad omfattning.

Vid behandlingen av frågan om *renforskningens framtida organisation* uttalar utredningen, att det av många skäl är önskvärt, att arbetet vid lappväsendets renforskning och Serri-verksamheten samordnas. Ett visst samarbete har visserligen inletts mellan de två försöksstationerna, men inte blott forskningsmässiga utan även ekonomiska skäl talar för en direkt sammanslagning av de båda företagen.

Utredningen föreslår att lappväsendets renforskning och Serri-verksamheten sammanförs under en gemensam ledning genom inrättande av *ett särskilt statligt organ för renforskningen, benämnt statens renforskning*. Organet bör, anser utredningen, ansvara för och organisera forskningen på ren-

skötselns område. Ledningen av organet förordas skola anförtros *en särskild nämnd, nämnden för statens renforskning*. Denna nämnd skall upprätthålla god kontakt med lantbrukshögskolan, statens veterinärmedicinska anstalt, veterinärhögskolan och andra vetenskapliga institutioner på närliggande områden. Nämnden bör söka intressera forskare och forskargrupper för forskning inom skilda områden av renskötseln. Detta bör ske såväl genom att nämnden för att lösa speciella och aktuella arbetsuppgifter direkt anlitar härför lämpliga forskare som genom att nämnden allmänt på olika sätt stimulerar forskare att ägna sig åt renforskningen. Nämnden avses jämväl verka för att för forskningsverksamheten erforderliga medel ställs till förfogande. Den skall också upprätthålla goda förbindelser med motsvarande organ i andra länder där försöks- och forskningsverksamhet på renskötselns område redan utövas.

Det synes utredningen vidare angeläget, att de byggnader, övriga anläggningar och inventarier, som redan disponeras av lappväsendets renforskning och Serri-verksamheten eller som sedermera kan komma att uppföras inom resp. områden, står under gemensam förvaltning. Även detta anges vara en uppgift för den ifrågasatta nämnden.

Beträffande frågan om nämndens sammansättning anför utredningen följande.

För arbetets behöriga gång bör nämnden bestå av så få ledamöter som möjligt. Utredningen anser därför, att ordförande och fyra ledamöter jämte ersättare är tillfyllest. Nämnden bör utses av Kungl. Maj:t. Eftersom i första hand de renskötande lapparna har intresse av en forsknings- och försöksverksamhet på renskötselns område, bör en ledamot av nämnden företräda lapparna. Det synes utredningen lämpligt, att företrädaren för lapparna utses efter förslag av Svenska samernas riksförbund. Jämväl lappväsendet berörs av ifrågavarande verksamhet. Därför bör en representant för detta ingå i nämnden. En av anledningarna till att renskötseln f. n. kämpar med stora svårigheter är att stora renbetesarealer tagits och tas i anspråk i samband med exploateringen av vattenkraften inom renskötselområdet. Inom detta område är det i huvudsak vattenfallsstyrelsen, som utbygger vattenkraften. På grund härav och då vattenfallsstyrelsen redan anslagit medel för försöks- och forskningsverksamhet rörande renskötseln och även i fortsättningen bör bidra till denna verksamhet, bör en ledamot av nämnden företräda vattenfallsstyrelsen. Denne bör förordnas efter förslag av vattenfallsstyrelsen. Med hänsyn till renforskningens nära anknytning till forskningen på jordbrukets område bör en representant för detta forskningsfält ingå i nämnden. Denne bör samtidigt i nämndens verksamhet företräda det allmänna forskningsintresset. — För varje ledamot bör i enahanda ordning utses en suppleant.

Utredningen förordar att nämnden tillsätts för en tid av tre år.

Utredningen föreslår vidare att till det statliga organet för renforskningen knyts en *försöksledare* med goda vetenskapliga kvalifikationer. Med hänsyn till att det är särskilt angeläget, att forskningen i första hand vinner resultat

beträffande avels- och betesfrågorna bör försöksledaren företrädesvis vara väl insatt i båda eller något av dessa ämnen. Han bör vidare ha förmåga att kunna åvägabrinda ett gott och förtroendefullt samarbete såväl med de renskötande lapparna som med institutioner och sakkunniga, som anlitas av nämnden eller på andra områden arbetar med likartade och för renskötseln betydelsefulla uppgifter. Till försöksledarens arbetsuppgifter avses höra att handha de administrativa uppgifter, som är förenade med organets och nämndens verksamhet, samt att vara sekreterare och föredragande i nämnden.

Härjämte föreslår utredningen att statens renforsknings kansli skall bestå — förutom av försöksledaren — av en i renskötsel frågor och administration erfaren person jämte ett kontorsbiträde. Kansliet finner utredningen böra förläggas till Luleå. Den ekonomiska förvaltningen kan då ombesörjas av länsstyrelsen i Norrbottens län.

Utredningen framlägger härutöver förslag om att den vid statens veterinärmedicinska anstalt f. n. inrättade arvodestjänsten som konsulent för renskötseln ombildas till en extra ordinarie tjänst som *renkonsulent* i Ae 26. Till renkonsulentens arbetsuppgifter bör bl. a. höra att tjänstgöra som föredragande i veterinärmedicinska frågor inför nämnden för statens renforskning.

Kostnaderna för den föreslagna verksamheten vid statens renforskning har utredningen för det valda budgetåret 1961/62 beräknat i huvudsak enligt följande.

<i>Nämnden för statens renforskning</i>	Kr.
Arvode till ordföranden	1 200
Övriga ersättningar	6 000
<i>Statens renforskning</i>	
Försöksledare Be 1	44 376
Reseersättningar till försöksledaren	6 000
Kanslitjänsteman (kostnaderna bör bestridas av vattenfallsstyrelsen)	—
Kontorsbiträde (kostnaderna halveras med lappväsendet)	6 044
Expenser	5 000
Summa	68 620

I anslutning härtill föreslår utredningen att för att täcka de till förenämnda utgiftsändamål hänförliga kostnaderna å riksstaten uppförs ett särskilt anslag benämnt Statens renforskning. Kostnaderna för renkonsulenten förutsätts emellertid skola bestridas med medel som ställs direkt till förfogande för statens veterinärmedicinska anstalt. Kostnaderna för försöks- och forskningsverksamheten i övrigt har av utredningen uppskattats till ca

200 000 kr. per år under den närmaste femårsperioden. Enligt utredningen bör det bli en uppgift för nämnden för statens renforskning att utverka för forsknings- och försöksverksamheten erforderliga anslag från vattenfallsstyrelsen, skilda forskningsråd, fonder och stiftelser samt från sådana medel, som genom beslut av Kungl. Maj:t avsatts i samband med att tillstånd lämnats till kraftverks- och regleringsföretag. Dessutom bör nämnden göra framställningar hos berörda kommuner och landsting om anslag. Såvitt utredningen kunnat bedöma torde utsikterna vara förhållandevis goda för att nämnden skall kunna erhålla för forskningen erforderliga medel.

En förutsättning för att en forskningsverksamhet å renskötselns område skall leda till åsyftat resultat finner utredningen vara att verksamheten får arbeta med en renhjord, som så litet som möjligt avviker från de hjordar, varmed renskötsel i allmänhet bedrivs. Utredningen, som inte anser det vara realistiskt att tänka sig att en viss lappby skall ställa sin renhjord till forskningens tjänst, anser därför erforderligt, att genom ändring av 1 § renbeteslagen rätten att bedriva renskötsel utsträcks till att omfatta det eller de organ, som — efter bemyndigande av Kungl. Maj:t — kommer att arbeta med forskning å renskötselns område. Såvitt utredningen kunnat finna är de samlade fördelar, som kan bli resultatet av en sådan forskningsverksamhet, så betydande att de mer än väl uppväger de nackdelar, som under en övergångstid kan åsamkas de renskötande lapparna genom att renbetesland tas i anspråk. Därest likväl forskningsverksamheten kommer att medföra väsentlig skada för den reguljära renskötsel, förutsätter utredningen, att berörda renägare ersätts härför.

VIII. Yttranden över renforskningsutredningens förslag

Renforskningsutredningens uttalanden angående betydelsen av intensifierad forskning på renskötselns område har mötts med instämmanden från remissinstansernas sida. *Kammarkollegiet* har i sitt yttrande understrukit, att man vid bedömningen på lång sikt av utgifter för renforskning har att utgå från att utrymmet för förbättring av renskötselns avkastning genom forskning är helt outnyttjat. I fråga om renforskningens omfattning framhåller bl. a. *överjägmästaren i Umeå distrikt*, att renforskningen även bör omfatta förhållandena mellan skogsskötsel och renskötsel.

De av utredningen framlagda förslagen i fråga om renforskningens framtida organisation har i princip godtagits av *kammarkollegiet*, *domänstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök*, *jordbrukets forskningsråd*, *styrelsen för veterinärhögskolan*, *statens veterinärmedicinska anstalt*, *länsstyrelserna i Jämtlands och Norrbottens län*, *Kiruna stad*, *Gällivare kommun*, *Svenska samer-*

nas riksförbund samt Sällskapet Same-ättnam. Utredningens förslag om att kansliet för statens renforskning skall vara förlagt till Luleå har emellertid avstyrkts av flera av de nyssnämnda remissorganen. Vissa av dem har i stället för Luleå föreslagit Röbbäcksdalen såsom lämplig placeringsort. Kammarkollegiet anser vidare, att Serri-verksamheten i oförändrad ordning bör fullföljas av vattenfallsstyrelsen.

Organisationsförslagen har avstyrkts av statskontoret, statens organisationsnämnd, lantbruksstyrelsen, veterinärstyrelsen samt länsstyrelsen och skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län. Lantbruksstyrelsen anser, att renforskningsverksamheten bör handhas av lantbrukshögskolan, veterinärhögskolan och statens veterinärmedicinska anstalt. För detta ändamål vill styrelsen inrätta en tjänst i Ae 23 vid vardera av lantbrukshögskolan och statens veterinärmedicinska anstalt. Länsstyrelsen i Västerbottens län ävensom skogsvårdsstyrelsen i samma län föreslår, att en samordning av renforskningen sker med jordbruksforskningen under lantbrukshögskolans ledning och att renforskningens huvudstation förläggs till Röbbäcksdalen. Förslaget om inrättande av en fast renkonsulentbefattning vid statens veterinärmedicinska anstalt tillstyrks däremot av remissorganen i fråga.

Statskontoret anför likaledes, att den veterinära forskningsverksamheten bör bedrivas på oförändrat sätt inom statens veterinärmedicinska anstalt. Forsknings- och försöksverksamheten på avels- och betesområdena däremot bör enligt ämbetsverket utformas i huvudsaklig överensstämmelse med renutredningens förslag, d. v. s. ingå såsom ett led i lappbyarnas förbunds verksamhet. Frågan om renforskningens organisation bör över huvud taget anstå tills vidare. Liknande synpunkter framförs av statens organisationsnämnd, som emellertid tillstyrker att nämnden för statens renforskning tillkommer såsom ett allmänt sammanhållande organ för forsknings- och försöksverksamheten på renskötselns område. I nämnden bör dock ingå en representant för lappbyarnas förbund.

Även andra remissinstanser har uttalat sig beträffande nämndens för statens renforskning sammansättning. Flertalet veterinära och skogliga instanser har därvid förordat, att nämnden även skall innefatta representanter för den veterinärmedicinska forskningen resp. för skogsforskningen. Vidare har Svenska samernas riksförbund och Sällskapet Same-ättnam anført, att vattenfallsstyrelsen inte bör ha någon ordinarie representant i nämnden.

Statens veterinärmedicinska anstalt föreslår, att ett statligt forskningsråd inrättas på renskötselns område och att i detta skall ingå representanter för forskningen på jordbrukets, veterinärmedicinens och skogsskötselns områden samt för lapparna och lappväsendet.

De av utredningen redovisade beräkningarna rörande kostnaderna för renforskningen har inte föranlett några erinringar från remissinstansernas sida. Däremot har några av dem anlagt särskilda synpunkter

på frågan om sättet för kostnadernas bestridande. Sålunda uttalar *kammarkollegiet*, att renforskningen är lika motiverad som den övriga statliga husdjursforskningen i landet. Med hänsyn härtill bör finansieringen av verksamheten inte delvis ske över vattenfallsstyrelsen. I stället bör — för att forskningen skall få erforderlig stadga och kunna bedrivas tillräckligt långsiktigt — ett visst grundläggande forskningsanslag upptas på riksstaten. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* samt *Svenska samernas riksförbund* och *Sällskapet Same-ättnam* ger uttryck åt åsikten att medelsbehovet för renforskningen i sin helhet bör tillgodoses med medel från riksstatsanslag.

Skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län förklarar sig hysa tvivel angående möjligheterna för renforskningen att erhålla bidrag från landsting och kommuner. *Statens veterinärmedicinska anstalt* och *Sällskapet Same-ättnam* antar för sin del att renforskningen kan påräkna inte oväsentligt stöd från de fonder som bildats av vissa av statens vinstmedel från LKAB.

Riksrevisionsverket framför som sin mening, att frågan huruvida kostnaderna för lappväsendet, renforskningen och därmed sammanhängande ämnesområden bör bestridas av statens lappfond eller av anslagsmedel från riksstaten bör prövas i ett sammanhang.

Utredningens förslag om utsträckning av rätten att bedriva renskötsel till att omfatta det eller de organ som kommer att arbeta med renforskning har föranlett särskilda uttalanden av bl. a. *kammarkollegiet*, *länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens* och *Norrbottnens län* samt *Svenska samernas riksförbund* och *Sällskapet Same-ättnam*. *Kammarkollegiet* och *länsstyrelserna* tillstyrker i princip utredningens förslag till ändring av 1 § renbeteslagen. Den förstnämnda myndigheten uttalar därvid, att det synes föga naturligt att en med allmänna medel bedriven verksamhet, med vilken avses att främja lapparnas renskötsel, skall hindras eller försvåras av bestämmelser som tillkommit för att utgöra skydd just för den lapska renskötseln.

Svenska samernas riksförbund och *Sällskapet Same-ättnam* avstyrker däremot förslaget i fråga, och samma negativa inställning till förslaget har intagits av lappbyrepresentanterna vid i länsstyrelsernas yttranden redovisade sammanträden med lappbyar. Riksförbundet har för sin del anfört huvudsakligen följande.

Mycket starka betänkligheter har från renskötarhåll framförts mot förslaget om ett tillägg i 1 § renbeteslagen om rätt för vetenskaplig institution eller organisation att efter Kungl. Maj:ts bemyndigande bedriva renskötsel. En sådan författningsändring ter sig därför såsom mycket farlig. Däremot har förbundet ingenting emot en ändring av 15 §, som handlar om skötesrenar. Sistnämnda ändring skulle innebära, att en vetenskaplig institution eller organisation kan äga renar, under den förutsättningen att de lämnas i vård hos lapp, som har renskötselrätt enligt 1 § renbeteslagen. Beträffande

antalet renar bör ej gälla samma rigorösa bestämmelser som för övriga skötesrenägare.

Kungl. Maj:ts bemyndigande i berörda avseende bör dock ske endast för ett begränsat renantal, för begränsad tid och begränsat område samt efter att de berörda samerna ävensom Svenska samernas riksförbund fått tillfälle att inkomma med yttranden. Tillstånd till skötesrenar tillhöriga vetenskaplig institution eller organisation, som bedriver renforskning och försöksverksamhet kring renskötseln, bör kunna medges även i Västerbottens och Jämtlands län.

Förbundet är övertygat om att en sådan ordning skulle lämna full garanti för en fritt driven forsknings- och försöksverksamhet kring renen.

IX. 1960 års lappfundsutrednings förslag jämte remissyttranden

Utredningen

Vissa undersökningar rörande vilka inkomstförhållanden för lappfonden, som är att förvänta under de närmaste budgetåren har företagits av lappfundsutredningen. Därvid har framkommit, att arrende- och ränteinkomsterna torde komma att belöpa sig till sammanlagt ca 600 000 kr. och att diverseinkomsterna kan väntas stiga högst avsevärt. Beträffande sistnämnda inkomster, vilka huvudsakligen utgörs av skadeersättningar, har utredningen anfört följande.

För att söka bedöma storleksordningen på de kommande ersättningarna för skada på renbete och fiske i samband med vattenregleringar har utredningen infordrat uppgifter över vattenregleringar, som kan tillföra lappfonden inkomster av nyssnämnda slag under tiden fram till den 1 juli 1963. För dessa regleringar beräknas 31 500 ha renbetesland behöva tas i anspråk (suorvaregleringen ej inräknad). Därest man räknar med ersättning enligt 100 kr. per ha och 50 procent förhöjning, skulle ersättningen uppgå till 4 725 000 kr. Det är dock givet att eventuella ersättningar för ifrågasvarande regleringar ej med säkerhet inbetalas före nämnda tidpunkt. Tiden för domstolsförfarandet spelar härvidlag naturligen en mycket stor roll.

Med utgångspunkt i den verkställda inkomstprognosen föreslår utredningen, att även under de närmast följande budgetåren en viss försiktighet iakttas vid anvisandet av medel från statens lappfond och att ramen för medelsanvisningen begränsas till att omfatta ett belopp av ungefär 550 000 kr. Eventuellt återstående behov bör kunna fyllas genom anvisning av medel, som avsatts genom beslut enligt 4 kap. 13 § vattenlagen. Därvid bör dock endast sådana utgiftsändamål ifrågakomma som avser nyinvesteringar i objekt, som bedöms kunna bli räntabla, t. ex. åtgärder för rationalisering av renslakten och forskning på renskötselns område. Vid dylika anvisningar bör såväl lokalt bundna medel som allmänna medel kunna tas i anspråk.

Enligt utredningens mening synes vidare övervägande skäl tala för att utgifterna för jakt- och fiskebevakning och för förstärkt tillsyn av renskötseln skall belasta riksstaten liksom fallet är beträffande avlöningar åt lapp-

väsandets tillsynsmän. En dylik anordning skulle medföra en minskning av utgifterna för lappfonden med ca 30 000 kr. inom den presumerade utgiftsramen.

Lappfondsutredningen räknar med att ett ökat medelsbehov för lappväsendet kan komma att uppstå under de närmast följande budgetåren. Bl. a. skulle ett genomförande av renutredningens förslag medföra ett anspråk på sammanlagt 800 000 kr. under en femårsperiod. I sammanhanget har utredningen anfört följande.

Av ersättningar som utgått på grundval av bestämmelserna i 4 kap. 13 § vattenlagen föreligger en behållning på omkring 1,2 milj. kr. Utredningen har förut uttalat som sin åsikt att till alldeles övervägande delen lappfondens inkomster — diverseinkomsterna ej medräknade — och regleringsavgifter bör kunna täcka utgifterna inom nuvarande utgiftsram. Mot denna bakgrund synes ej orealistiskt anta, att de särskilda ersättningarna enligt 4 kap. 13 § vattenlagen och lappfondens diverseinkomster skall kunna finansiera de merkostnader, som föranleds av renutredningens förslag. Utredningen förutsätter härvid, att de lokalt anvisade medlen inom berörda socknar och lappbyar används till ifrågavarande ändamål.

För att bereda utrymme för eventuella ytterligare, kanske angelägna anspråk bör enligt utredningens mening samtliga utgifter ses i ett sammanhang och en noggrann angelägenhetsgradering mellan utgiftsändamålen ske. Under sådana förhållanden kan vissa utgiftsslag utmönstras till förmån för mera räntabla ändamål. Utredningen ifrågasätter i detta sammanhang, om inte exempelvis utgifterna för underhåll av äldre anläggningar ytterligare borde kunna nedbringas i takt med att rennäringen görs mera räntabel och därigenom själv bättre blir i stånd att bära dessa underhållskostnader. Enligt utredningens mening bör en sådan åtgärd igångsättas snarast.

Avgifter enligt 4 kap. 13 § vattenlagen vilka är avsedda att användas för främjande av rennäringen redovisas vid sidan av lappfonden över särskilda titlar medan övriga inkomster och utgifter redovisas över fonden. Utredningen förklarar sig inte vilja ifrågasätta lämpligheten av att vissa lokala intressen särskilt tillmötesgås vid disponerandet av de medel, varom här är fråga. Tvärtom synes det utredningen kunna vara väl motiverat att socknar och byar, som bedöms särskilt hårt komma att drabbas av utbyggnader, på detta sätt får en slags prioritetsställning. Utredningen delar emellertid inte uppfattningen att dylik prioritering bör ske i förening med redovisning av medlen vid sidan av lappfonden. Enligt utredningens mening bör därför, liksom nu sker med ersättningar för skador på renbete och fiske, ifrågavarande medel tillföras statens lappfond. Erforderlig hänsyn till berättigade krav från viss lappby bör framdeles kunna tillgodoses vid anvisningar från fonden. En dylik enhetlig redovisning medför större klarhet och minskar det administrativa arbetet. Utredningen ifrågasätter emellertid, om inte di-

verseposten i lappfondens redovisade inkomster framdeles bör uppdelas på tre skilda poster, benämnda Ersättningar för skador på renbete och fiske, Ersättningar jämlikt särskilda beslut av Kungl. Maj:t samt Diverse.

Yttrandena

De överväganden och förslag som lappfondsutredningen framfört godtas i huvudsak av *samtliga remissinstanser*.

Utredningens uttalanden i fråga om de utgiftsbehov, som regelmässigt täcks helt eller delvis med medel ur statens lappfond, har närmast berörts av bl. a. *kammarkollegiet*. Kollegiet finner för sin del utredningens förslag, att samtliga kostnader för jakt- och fiskebevakning och för förstärkt tillsyn över renskötseln skall överföras på statsbudgeten, inte lämpligen kunna prövas utan att samtidigt den för renskötselns stödjande tillämpade specialdestinationen av inkomster övervägs. Vidare betonar kollegiet vikten av att försiktighet iakttas när det gäller att pressa ned underhållskostnaderna för äldre anläggningar till förmån för nyinvesteringar.

Domänstyrelsen finner utredningens beräkningar av lappfondens inkomster något för försiktiga och pekar bl. a. på möjligheterna att genom exempelvis upplåtelser för sportstugebyggnader erhålla betydligt ökade arrendeinkomster. I överensstämmelse med utredningens förslag att kostnaderna för jakt- och fiskebevakning samt för förstärkt tillsyn av renskötseln skall avlastas lappfonden anser *Nedre Norrbygdens vattendomstol* motiverat, att fonden tillförs ett belopp svarande mot den sammanlagda medelsanvisning från fonden som hittills skett för ifrågavarande ändamål. Vidare bör en ökning av lappfondens inkomster åstadkommas genom att lapparna nu bereds gottgörelse för markförluster i samband med Kiruna samhälles och riksgränslinans tillkomst samt genom exploateringen av malmfyndigheterna. Gottgörelsen föreslås utgå i den formen, att lappfonden av statsmedel tillförs ett belopp, som i gällande penningvärde motsvarar de angivna förlusterna jämte skäligen ersättning för dröjsmålet med betalningen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anger såsom en möjlighet att öka lappfondens inkomster, att till fonden överförs arrendeavgiftsmedel, som hänförs sig till gruvområdena i Kiruna. Därjämte anser länsstyrelsen, att förutsättningarna för att till lappfonden överföra vissa avgifter enligt gruvlagen snarast bör utredas.

Mellanbygdens vattendomstol anför i sitt yttrande, att vad gäller domstolens område synes förutsättningar knappast föreligga för att lappfonden under de närmaste åren skall komma att tillföras ökade inkomster. Likartad prognos har *länsstyrelsen i Västerbottens län* ställt för sitt läns vidkommande.

Utredningens förslag att belopp, som enligt 4 kap. 13 § vattenlagen skall

utges till främjande av rennäringsen, skall tillföras statens lappfond även om i vederbörande beslut föreskrivits att medlen skall användas inom viss del av renskötselområdet har föranlett *kammarkollegiet* och *riksrevisionsverket* att ifrågasätta om förslaget har några praktiska fördelar. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* föreslår, att ifrågakommande belopp skall utbetalas till vederbörande länsstyrelse för insättning på särskild bankräkning för varje lappby eller regleringsföretag.

X. Länsstyrelsernas i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län anslagsäskanden för budgetåret 1962/63 beträffande lappväsendet

Lappfogdarna m. fl.: Avlöningar. För innevarande budgetår har under förevarande anslagsrubrik anvisats ett förslagsanslag av 561 000 kr. Såsom inledningsvis berörts har anslaget i årets statsverksproposition (bil. 11 p. 146) upptagits med ett beräknat belopp av 557 000 kr.

Y r k a n d e n. I särskilda skrivelser den 18, 29 och 31 augusti 1961 har *länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län* framlagt förslag till medelsanvisning för budgetåret 1962/63 till avlöningar åt lappfogdar m. fl. Förslagen innebär en ökning av medelsbehovet med 4 559 kr. i jämförelse med det för innevarande budgetår anvisade anslaget.

	Ökning eller minsk- ning
1. <i>Personalförstärkningar, m. m.</i>	
a) 1 kontorsbiträde Ae 5 (halvtid)	+ 5 358
b) arvode åt tillfällig personal motsvarande löneklass A 5	+ 2 919
c) arvode åt fiskmästare motsvarande löneklass A 15, m. m.	—
2. <i>Personalminskning</i>	
1 tillsynsman Ae 10 fr. o. m. 1/6 1963	—
3. <i>Omräkningar</i>	
a) löneklassförändringar	— 1 320
b) rörligt tillägg	— 4 306
c) kompensation för höjda folkpensionsavgifter	+ 748
d) arvoden till ordningsmän m. fl.	+ 1 160
	+ 4 559

M o t i v. 1 a). *Länsstyrelsen i Västerbottens län* hemställer, att en tjänst som biträde för skriv- och kontorsgöromål med halvtidstjänstgöring inrättas vid lappfogdeexpeditionen. Då lappfogdens kanslibiträde inte medhinner löpande kontorsgöromål, har länsstyrelsen lämnat biträdeshjälp för utskrift av

tillståndsbevis m. m. Det föreslagna biträdet skulle få möjlighet att på nära håll sätta sig in i de på lappfogdekontoret förekommande arbetsuppgifterna, vilket inte är möjligt för det biträde länsstyrelsen tillhandahåller.

1 b). *Länsstyrelsen i Norrbottens län* har utan närmare motivering i beräkningarna för budgetåret 1962/63 upptagit ett arvode motsvarande Ag 5 för avlönande under tre månader av ett kontorsbiträde.

1 c). *Länsstyrelsen i Jämtlands län* hemställde i skrivelse den 17 maj 1961 att redan innevarande budgetår medel måtte anvisas ur statens lappfond för avlönande av en särskild fiskeritjänsteman för vården av fisket i kronans vatten på renbetesfjäll. I yrkande för budgetåret 1962/63 hemställer länsstyrelsen — därest nyssnämnda framställning icke skulle vinna bifall — att medel skall anvisas att utgå från ifrågavarande riksstatsanslag. Länsstyrelsen beräknar, att fiskeritjänstemannen skulle avlönas med arvode motsvarande lön enligt lönegrad A 15 och att han skulle behöva anlita biträdeshjälp ute på fältet för en kostnad av ca 3 000 kr.

I anledning av förstnämnda framställning har Kungl. Maj:t den 16 augusti 1961 funnit gott ställa ett belopp av 40 000 kr. till förfogande för Jämtlands läns hushållningssällskap att, efter samråd med länsstyrelsen och vederbörande fiskeriintendent, disponeras för åtgärder i syfte att främja fisket i kronans vatten å renbetesfjällen. Kungl. Maj:t har samtidigt anbefallt fiskeristyrelsen att utbetala beloppet från de av styrelsen förvaltade vattenavgifterna enligt 2 kap. 10 § vattenlagen.

2. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* föreslår, att en tjänst som tillsynsman hos lappväsendet indras fr. o. m. den 1 juni 1963, då en tillsynsman beräknas avgå, och att i stället en fiskmästare i lönegrad Ae 15 anställs fr. o. m. budgetåret 1963/64. Som skäl för indragningen har lappfogden anfört bl. a. följande.

Genom ett bättre utbyggt vägnät och möjligheten att vid resor använda motorfordon åtgår för tillsynsmännens resor mindre tid än för 20 år sedan. En ändring av länets indelning i tillsynsmansdistrikt från fyra till tre är därför lämplig, särskilt om dessa befattningshavare kan avlastas nuvarande arbete med fiskevårdande åtgärder i kronans vatten inom tjänstgöringsområdena. Enligt lappfogdens uppfattning bör Vilhelmina norra och Vilhelmina södra tillsynsmansdistrikt sammanslås till ett distrikt. I samband därmed synes hinder icke föreligga för att länsstyrelsen även omprövar indelningen i tjänstgöringsområden för tillsynsmännen och därvid utfärdar föreskrift, att befattningshavare är skyldig att för visst bestämt ändamål även tjänstgöra inom annat distrikt.

Kostnadsminskningen genom indragningen beräknas till 18 700 kr. för budgetår. Någon anslagssänkning på grund av indragningen har länsstyrelsen emellertid inte räknat med för budgetåret 1962/63.

3 a)—d). Ändringarna är av automatisk karaktär.

Lappfogdarna m. fl.: Omkostnader. För innevarande budgetår har under förevarande anslagsrubrik anvisats ett förslagsanslag av 188 000 kr. I årets statsverksproposition (bil. 11 p. 147) har anslaget, såsom förut anförts, upptagits med ett beräknat belopp av 202 000 kr.

Y r k a n d e n. *Länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län* hemställer, att anslaget höjs med 21 700 kr. enligt följande beräkning.

	Utgifter		Anslag 1961/62	Ökning
	1959/60	1960/61		
1. Sjukvård m. m.	103	461	600	+ 600
2. Reseersättningar				
a) Jämtlands län	35 500	32 494	36 000	+ 4 000
b) Västerbottens län	33 119	32 541	36 000	—
c) Norrbottens län	76 308	75 832	82 900	+ 12 100
3. Expenser				
a) Jämtlands län	6 849	9 624	7 500	+ 2 000
b) Västerbottens län	8 999	8 882	9 000	+ 1 000
c) Norrbottens län	13 276	14 822	16 000	+ 2 000
				+ 21 700

M o t i v. 1. Ökningen är inte särskilt motiverad.

2 a). *Länsstyrelsen i Jämtlands län* anför, att medelsåtgången under budgetåret 1960/61 inte är rättvisande, när det gäller att beräkna medelsbehovet för budgetåret 1962/63. Under senare hälften av budgetåret 1960/61 har nämligen lappfogdeassistentens tjänst uppehållits genom vikarie. Denne har inte kunnat företa resor i normal omfattning. Till jämförelse nämner länsstyrelsen att resekostnaderna för budgetåret 1959/60 uppgick till 37 069 kr., om de resekostnader inräknas, som bestreds ur lappfonden.

2 b). *Länsstyrelsen i Västerbottens län* beräknar, att samma belopp som anvisats för löpande budgetår blir erforderligt. Behovet av resor synes snarare öka än minska, bl. a. beroende på att vattenregleringsarbeten inom renbetesområden kommer att öka i omfattning.

2 c). *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser, att anslagsposten för budgetåret 1960/61 å 80 000 kr. med all sannolikhet skulle varit otillräcklig, om inte arbetsuppgifterna för två av tillsynsmännen under vinterhalvåret kommit att åvila endast den ene av dem. — Vid av justitiekanslerämbetet företagen inspektion av länsstyrelsen i november 1960 påtalades bl. a. förseningar vid handläggning av ansökningar om ersättning för av rovdjur dödade renar. I yttranden till ämbetet häröver har från såväl lappfogdarnas som länsstyrelsens sida framförts de svårigheter som föreligger för lappväsendets tjänstemän att inom kort tid avge yttrande i dessa ärenden med hänsyn till att skadorna oftast inträffar långt ute i ödemarkerna och stora svårigheter föreligger att träffa åberopade vittnen, som merendels är renskötare. Det har

inte ansetts försvarligt att beordra tillsynsmännen att göra särskilda resor i dessa ärenden, då reseanslagen är begränsade och inte får överskridas. Önskvärt vore för att förkorta tiden för ärendenas handläggning och därigenom kunna tillgodose den skadelidandes rättmätiga krav på ersättning inom rimlig tid, att tillsynsmännen bereddes större möjligheter att företa resor i tjänsten även enbart för denna grupp av ärenden. — I jämförelse med budgetåret 1960/61 har under budgetåret 1961/62 traktamentskostnaderna ökat med genomsnittligen ca 16 procent för befattningshavarna inom lappväsendet. Länsstyrelsen finner därför en tioprocentig höjning av anslaget motiverad.

3 a). Under budgetåret 1960/61 uppgick kostnader av icke engångsnatur till 7 748 kr. Av beloppet utgjordes 3 998 kr. av kostnader för telefon, telegram och annonsering. Utbyte av två skrivmaskiner å tillsynsmännens kontor beräknas kosta 1 000 kr. Hänsyn måste även tas till verksamhetens allt större omfattning.

3 b). *Länsstyrelsen i Västerbottens län* har i en sammanställning upptagit expenskostnaderna till 9 630 kr., varav för telefon- och telegramkostnader 4 300 kr.

3 c). *Länsstyrelsen i Norrbottens län* föreslår, att anslagsposten till expenser med hänsyn till påräknade ökade kostnader för telefon och avlöning till städpersonal m. m. skall upptas till 18 000 kr.

XI. Departementschefen

Rennäringens samlade årsavkastning uppgår i producentledet till cirka sju miljoner kr. Inom näringen arbetar för närvarande omkring 1 000 personer, varav cirka 650 har full sysselsättning i yrket året om.

Av renutredningens belänkande framgår, att många av rennäringens utövare har påfallande låga inkomster och att näringens lönsamhet över huvud är otillfredsställande. Detta har enligt utredningen sin grund i att såväl renskötseln som handeln med renprodukter i stor utsträckning bedrivs i otidsenliga och ej tillräckligt effektiva former. Nedgången i antalet yrkesutövare har varit betydande. På grund av de rådande lönsamhetsförhållandena tenderar detta antal att minska än mer.

Goda förutsättningar synes emellertid föreligga för att effektiviteten och därmed lönsamheten inom rennäringen skall kunna förbättras avsevärt. Ett villkor härför är att driftsformerna ändras så, att de får en mera företagsekonomisk inriktning. Vidare har den under senare tid bedrivna försöksverksamheten på renskötselns område gett vid handen att väsentliga vinster kan uppnås genom rationalisering av slakten och omorganisation av marknadsföringen av renprodukter. Då renforskningen hittills bedrivits endast i begränsad omfattning här i landet, torde betydande möjligheter

föreligga att genom utvidgad sådan forskning nå resultat som ytterligare förbättrar lönsamheten. Att en rationalisering av driften kan höja avkastningen ger vad som redan hunnit ske i detta avseende inom skogslappbyarna i Pite lappmark belägg för.

På grundval av de i det föregående redovisade utredningsbetänkandena framlägger jag här mina synpunkter och förslag till åtgärder för att främja rennäringen och höja inkomststandarden för dess utövare samt till riktlinjer för den verksamhet som bedrivs av lappväsendets personal.

Det är av väsentlig betydelse att en förbättrad *organisation* kommer till stånd såväl vad beträffar de enheter inom vilka samerna bedriver renskötelsen som i fråga om de statliga resurserna för att utveckla näringen. Utan organisationsändringar torde det inte vara möjligt att under överskådlig tid uppnå tillfredsställande resultat av de åtgärder för förstärkning av rennäringens räntabilitet, som jag avser föreslå i det följande. Därför torde de organisatoriska frågorna böra upptas först till behandling.

Såsom renutredningen har angett bör en grundläggande princip vara, att renägarna själva i inbördes samverkan genomför det inom näringen erforderliga rationaliserings- och effektiviseringsarbetet. Utan samordning i ekonomiska frågor torde möjligheterna att åstadkomma önskvärda resultat i detta arbete vara begränsade. Det allmänna bör lämna sin medverkan framför allt genom rådgivning och upplysning, yrkesutbildning samt forsknings- och försöksverksamhet. I nuvarande läge finner jag däremot inte skäl föreligga för sådan särslagstiftning i syfte att ge lappbyarna speciella befogenheter gentemot sina medlemmar som utredningen förordat. I stället bör de renskötande lappbymedlemmarna på olika sätt stimuleras att — inom ramen för gällande lagstiftning och genom samverkan i lämpligt avpassade driftsenheter — söka åstadkomma effektivast möjliga driftsformer för renskötelsen. Sitt behov av ett särskilt organ för ekonomiska och andra frågor bör lappbyn redan nu kunna tillgodose genom att utse fullmäktige enligt 11 § 1 mom. renbeteslagen. Sedan renutredningen avgav sitt betänkande har högsta domstolen genom beslut den 3 juni 1961 i mål om ersättning för intrång i renskötelsen vid reglering av sjön Malmesjaure i Arvidsjaurs socken fastslagit att lappby — i motsats till vad utredningen utgått ifrån — är juridisk person. Bland annat såsom följd av detta avgörande har, enligt vad kammarkollegiet upplyst, under senare tid framkommit ökat intresse inom lappbyarna att ordna styrelse i form av fullmäktige.

Renutredningens förslag att staten skall medverka till att skapa ett lappbyarnas förbund är jag ej heller beredd tillstyrka. Åtskilliga av de frågor, som i enlighet med utredningsförslaget skulle ankomma på förbundet, innefattas nu i det statliga lappväsendets betydelsefulla verksamhet. Övriga för förbundet tänkta uppgifter kan enligt min mening lämpligen hänföras till redan verksamma myndigheter och organisationer. Dubbelorganisation bör

undvikas. Vad särskilt gäller de av utredningen angivna uppgifterna för förbundet att bevaka renskötselns intressen i allmänna sammanhang och att fungera som företrädare för rennäringen i landet bör i första hand erinras om vad härvidlag utförs av Svenska samernas riksförbund och Sällskapet Same-ättnam. Den förstnämnda organisationen har numera en ombudsman anställd. Härtill kommer att rennäringensnämnden, som enligt förslag i årets statsverksproposition (jordbruksdepartementets driftbudget, p. 7) avses knytas till lantbruksstyrelsen, skall företräda näringen i dess helhet i de frågor som ankommer på nämnden.

Enligt min uppfattning bör den centrala statliga handläggningen av frågor som rör rennäringen väsentligen falla på lantbruksstyrelsen, vilken ju handhar ärenden som avser övriga grenar av husdjurskötseln. För att stärka lantbruksstyrelsens resurser att effektivt medverka i arbetet på att öka lönsamheten inom rennäringen har jag redan vid behandlingen av nyssnämnda punkt i 1962 års statsverksproposition — med hänvisning till att jag senare ämnade föreslå Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga särskild proposition angående rennäringens främjande — föreslagit att speciell personal härför anställs hos styrelsen. Sålunda har jag förordat, att en tjänst inrättas som överinspektör i Ae 26 med placering å husdjursbyrån och med uppgift att såsom självständig föredragande centralt leda arbetet på att främja näringen. Till sitt förfogande avses överinspektören få särskild expertis och annan arbetskraft. Härför har särskilda medel äskats.

Till lantbruksstyrelsens uppgifter på rennäringens område synes bland annat böra höras att planlägga och centralt leda rådgivningen i frågor som rör näringens ekonomi, driftsformer och organisationsutveckling, svara för samordningen inom renforskningen ävensom i lämplig form sammanställa redogörelser för de rön som framkommer därigenom och genom försöksverksamheten samt snarast förmedla dem till befattningshavarna inom lappväsendet, till sameorganisationerna och till berörda enskilda. Vidare bör det på ämbetsverket ankomma att verka för förbättring av renslakten och av renprodukternas avsättning. Härvid bör nära samråd ske med statens jordbruksnämnd och slakteriorganisationerna samt med veterinärstyrelsen. Lantbruksstyrelsen bör även framlägga förslag till sådana författningsändringar som befins motiverade samt utarbeta allmänna riktlinjer för erforderliga ändringar i de av länsstyrelserna fastställda byordningarna. Slutligen bör styrelsen sammanställa och till Kungl. Maj:t insända de av länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län årligen avgivna anslagsäskandena m. m. liksom också upprätta förslag angående den närmare fördelningen av de å riksstaten anvisade beloppen till lappväsendet samt rörande dispositionen av medel från lappfonden.

Vid sin prövning av ärenden inom rennäringens område bör lantbruksstyrelsen i erforderlig utsträckning ha samråd med, förutom jordbruksnämnden och veterinärstyrelsen, andra berörda ämbetsverk såsom kammarkol-

legiet, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt järnvägsstyrelsen. En representant för kammarkollegiet bör beredas tillfälle att närvara vid lantbruksstyrelsens behandling i plenum av ärenden angående rennäringsnämnden.

Den av mig förut föreslagna rennäringsnämnden bör fungera såsom rådgivande organ till lantbruksstyrelsen i alla frågor rörande näringen, vilka är av principiell natur eller eljest av större vikt. I enlighet med föreskrifter av Kungl. Maj:t bör även vissa andra myndigheter höra nämnden i angivna slag av ärenden. Också i andra sammanhang torde det befinnas önskvärt att inhämta dess yttrande. Nämnden, som skall utgöras av företrädare för samerna, bör erhålla en så allsidig sammansättning som möjligt. Nämndledamöterna — vilkas antal torde bestämmas av Kungl. Maj:t — bör förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst fyra år. En av ledamöterna bör av Kungl. Maj:t utses till ordförande. Jag förutsätter, att nämnden kommer att i stor utsträckning förlägga sina sammanträden till orter i övre Norrland. Vid sammanträdena torde sådana befattningshavare inom lappväsendet, lantbruksstyrelsen och andra myndigheter, som berörs av de föreliggande ärendena, böra få närvara med yttrande — men ej beslutanderätt.

När det gäller handhavandet av rennäringsfrågorna bör lappväsendet sortera under lantbruksstyrelsen. I övrigt bör det bibehålla sin ställning inom länsorganisationen. Det väsentligaste medlet i arbetet på att förbättra lönsamhetsförhållandena inom rennäringsnämnden är att lämna råd och anvisningar beträffande bland annat de driftsekonomiska och produktionstekniska problemen. En intensifiering av verksamheten i dessa avseenden kommer att ställa krav på i viss mån ändrad inriktning av arbetsuppgifterna för lappväsendets personal. Tjänstebestämmningarna lappfogde, lappfogdeassistent och lapptillsynsman bör i anslutning härtill utbytas mot benämningarna konsulent, assistent respektive instruktör. Det bör vara en angelägen uppgift för lantbruksstyrelsen att snarast få till stånd fortbildningskurser i driftsekonomiska och produktionstekniska ämnen för i första hand konsulenterna och därefter för assistenter och instruktörer. Även för framtiden bör eftersträvas att genom dylika kurser och annan informationsverksamhet snabbt delge lappväsendets befattningshavare framkomna erfarenheter och rön från bland annat forsknings- och försöksverksamheten inom renskötselns område.

När jag härefter övergår till frågan om en rationalisering av *produktionen* vill jag understryka vikten av att effektiva driftsenheter skapas genom samverkan mellan renägarna. Enligt renutredningen bör en rationell driftsenhet omfatta 3 000 djur från en eller flera hjordar. För att nå upp till dylik storlek på enheterna fordras en betydande företagsekonomisk koncentration av renskötseln inom lappbyorganisationens ram.

En relativt stor minskning av bevakningskostnaderna torde åstadkommas vid övergång till sådana driftsenheter som utredningen angett såsom de än-

damålsenligaste. Härtill kommer att ekonomiska vinster kan göras genom att det på grund av enheternas storlek blir möjligt att förenkla enskilda arbetsmoment, såsom kalvmärkningar, skiljningar, uttagande av slaktdjur m. m. Inom de väsentligt utvidgade driftsenheterna torde man också kunna ernå bättre resultat i avseende på avel och djurkvalitet. Vidare ökas möjligheterna till produktionsanpassning, innefattande även anpassning av djurstocken i fråga om ålder och kön. Även i andra hänseenden skapas förutsättningar för en ekonomiskt fördelaktigare inriktning av verksamheten inom driftsenheterna.

Såsom renutredningen anfört kan bevakningskostnaderna minskas ytterligare genom förbättrad tillgång på vädresserade renvallarhundar. Numera förökas genom Svenska kennelklubbens försorg den för några år sedan starkt decimerade hundras som särskilt lämpar sig för renvallaruppgifter. Kennelklubben har förklarat sig beredd att för renskötare anordna kurser i hunddressyr. Då jag utgår från att rennäringens utövare är intresserade av att lämpligt utformade kurser av detta slag kommer till stånd, vill jag senare återkomma till frågan att stödja kurserna med medel från lappfonden.

Under vissa förutsättningar kan kostnaderna för bevakning och tillsyn av renhjordarna bringas ned genom att renstängsel uppförs. Med medel från sysselsättningsanslaget och lappfonden har under senare år inte obetydliga investeringar skett i gränsstängsel mellan olika lappbyars betesområden.Utförda undersökningar synes emellertid utvisa, att det är räntabelt att genomföra dylika investeringar endast då stordriftens fördelar kan utnyttjas. Mot svarande gäller beträffande de skyddsstängsel som uppförs för att förhindra att renar påkörs av tåg eller bil. I de fall nya stängsel kan komma i fråga är det av vikt att investeringarna föregås av noggrann planläggning samt att ekonomiskt mest fördelaktiga stängseltyper används. I viss utsträckning har ett särskilt varningsmärke avseende ren börjat användas försöksvis för att begränsa riskerna för kollisioner med renar i vägtrafiken.

I anledning av renutredningens förslag om en allmän renförsäkring vill jag nämna, att frågan om kollektiv sådan försäkring varit föremål för undersökningar genom försäkringsföretags försorg, men att överläggningar med företrädare för rennäringen hittills inte gett resultat.

Jag är inte nu beredd att biträda förslaget i renutredningens betänkande att genom höjda skottpengar stimulera till ökad avskjutning av rovdjur för att därigenom minska renägarnas förluster till följd av att renar blir rivna.

I arbetet på att höja inkomststandarden för dem som utövar rennäringen bör ingå åtgärder för att förstärka deras yrkeskunskaper. Viss yrkesutbildning äger redan rum, förlagd till folkhögskolan i Jokkmokk. Med hänsyn till de skärpta krav som i fortsättningen ställs på insikter i skilda fackämnen är det angeläget, att både den yrkesmässiga grundutbildningen och fortbildningen byggs ut såvitt gäller rennäringen. Ledningen av yrkesundervisningen

bör handhas av överstyrelsen för yrkesutbildning. Finansieringen bör ske enligt samma normer som för annan yrkesundervisning under överstyrelsen.

Såsom renutredningen antytt är det i hög grad önskvärt att driftsekonomisk bokföring för de olika driftsenheterna kommer till stånd såsom grund för arbetet på att förbättra rennäringens lönsamhet. Det bör vara en uppgift för det statliga lappväsendet, närmast instruktörerna, att medverka vid uppläggningsen av dylik bokföring och vid fullföljandet av den. För insamling och sammanställning av siffermaterialet bör lämpliga personer anlitas inom driftsenheterna. Vid lantbruksstyrelsen bör göras sådana sammanställningar som erfordras för att en samlad ekonomisk överblick över rennäringens ställning och utvecklingstendenser skall erhållas. Såväl de lokalt som de centralt bearbetade ekonomiska uppgifterna bör genom instruktörerna delges de skilda driftsenheternas medlemmar.

Den pågående försöksverksamheten i fråga om *renslakt* har enligt renutredningen visat, att det är möjligt att uppnå en avsevärd höjning av producentpriset på renkött genom övergång till uppslaktning i slakterier. Därigenom skapas en fastare grund för att försälja renkött efter slaktad vikt och kvalitet. Samtidigt blir det möjligt att erhålla fullt tillfredsställande livsmedelshygieniska förhållanden vid slakten och distributionen av slaktprodukterna. Detta torde i sin tur öka konsumenternas förtroende för och efterfrågan på renkött med därav följande för producenterna fördelaktig inverkan på prisbildningen.

Det bör därför vara ett vitalt intresse för dem som har sin huvudsakliga inkomst av rennäringen att den nu ofta förekommande så kallade buskslakten försvinner och att slakten för avsalu allmänt förläggs till slakterier. Den vid kontrollerade slakterier bedrivna renslakten omfattar för närvarande i Jämtlands och Västerbottens län hälften av avsaluslakten. I Norrbottens län är andelen kontrollslaktade renar däremot låg. Önskvärt är att ledningen för driftsenheterna, samernas organisationer samt det statliga lappväsendet, lantbruksstyrelsen och veterinärstyrelsen verkar för att allt större delar av renslakten hänförs till kontrollslakterier, som ligger i någorlunda närhet av lapparnas flyttningssvägar, eller till av lappväsendet och kommuner ägda särskilda renslakterier. Enligt vad veterinärstyrelsen uppgett kan med hänsyn till belägenheten följande under offentlig kontroll ställda slakterier komma i fråga för renslakt, nämligen i Västernorrlands län slakterierna i Sollefteå, Sundsvall och Örnsköldsvik, i Jämtlands län slakterierna i Strömsund, Sveg och Östersund, i Västerbottens län slakterierna i Lycksele, Skellefteå, Umeå, Vebomark och Vilhelmina samt i Norrbottens län slakterierna i Boden, Piteå och Luleå. Två stationära, särskilda renslakterier finns, varav ett i Västerbottens län och ett i Norrbottens län. Vidare finns elva flyttbara sådana anläggningar. Av dessa återfinns fem i Jämtlands län och sex i Norrbottens län. Enligt vad jag under hand inhämtat bedömer Sveriges slakteri-

förbund det såsom möjligt, att slakteriorganisationerna i övre Norrland efter viss tid kan överta så gott som all renslakt för avsalu inom respektive områden.

I vissa delar av renskötselområdena kan frånvaron av vägar och järnvägar försvåra övergången till avsaluslakt uteslutande vid slakterier. Därför erfordras även i fortsättningen ett antal för renslakt särskilt avsedda, mera provisoriska slaktanordningar. Nya sådana synes inte böra komma till stånd utan samverkan med slakteriorganisationerna och lappväsendet.

Frågan om att underkasta renköttet obligatorisk besiktning har varit föremål för ingående överväganden. I lagen den 20 mars 1959 om köttbesiktning m. m. har bestämmelser om besiktningstvång för renkött införts, men ikraftträdandet av ifrågakavande föreskrifter har gjorts beroende av senare beslut av Kungl. Maj:t. Vid lagens tillkomst ansågs nämligen praktiska möjligheter inte föreligga att tillämpa besiktningstvång beträffande renkött. Det är min avsikt att åter ta upp spörsmålet så snart tekniska och andra förutsättningar för att sätta nämnda föreskrifter i kraft är för handen.

Även vad gäller vidareberedningen av renkött samt marknadsförandet av renprodukter följer väsentliga ekonomiska och livsmedelshygieniska fördelar med att slakten förläggs till ordinära slakterier. Sålunda åstadkommes direkt anknytning till charkuteriföretagen, varjämte distributionen och försäljningen av renkött och charkuterivaror på dylikt kött samt av renhudar sammankopplas med motsvarande åtgärder beträffande volymmässigt större varugrupper. Vidare erhålls fullgoda möjligheter till lagerhållning. Förutsättningar uppkommer också för prisklassificering. Lämpligheten av att genomföra en sådan ankommer det på statens jordbruksnämnd att närmare överväga.

Såsom ett led i strävandena att höja rennäringens ekonomiska avkastning bör en intensifiering ske av *renforskningen*. Såsom renforskningsutredningen angett torde denna forskning i första hand avse avels- och betesfrågor samt frågor rörande renens sjukdomar och parasiter. I detta sammanhang vill jag erinra om att en särskild utredning erhållit i uppdrag att inventera för renskötseln tillgängliga betesmarker.

För att nå åsyftade resultat synes det vara av vikt att den organisatoriskt nu splittrade renforskningen samordnas på ett ändamålsenligt sätt. Det bör ankomma på lantbruksstyrelsen och den där placerade överinspektören för rennäringens frågor att svara för den organisatoriska samordningen. Till lantbruksstyrelsen bör även knytas en särskild vetenskaplig expertgrupp som efter samråd med styrelsens rennäringensnämnd bör — under ledning av ämbetsverkets chef eller den befattningshavare han sätter i sitt ställe samt i närvaro av överinspektören och företrädare för lappväsendet — *dels* överlägga om den närmare uppläggningsorganisationen av forskningens organisation, *dels* uppdraga allmänna riktlinjer för forskningen, *dels* kontinuerligt följa dess

vidareutveckling bland annat genom prövning av årliga arbetsplaner *samt dels* upprätta förslag till fördelning av de medel, som varje år kan stå till förfogande för renforskningen. Ledamöterna i expertgruppen bör förordnas av Kungl. Maj:t och representera olika forskningsgrenar.

Den fortsatta renforskningen bör ske i nära kontakt med den praktiska renskötseln samt företrädesvis röra aktuella problem och över huvud frågor, som synes kunna lösas på kortare sikt.

Inom ramen för renforskningens organisation bör infogas försöksstationen på Kuolpavare i Gällivare kommun liksom också vattenfallsverkets försök i Serri invid Jokkmokk.

Den utbyggda forskningsverksamheten torde huvudsakligen böra anknytas till statens veterinärmedicinska anstalt och lantbrukshögskolans husdjursinstitutioner samt i viss mån till skogshögskolan. Verksamheten bör i allt väsentligt finansieras med lappfondsmedel eller allmänna forskningsmedel. Av tillgängliga medel bör avdelas belopp som är tillräckliga för att bland annat extra-anställa kvalificerade forskare vid veterinärmedicinska anstalten och lantbrukshögskolan.

I den av länsstyrelsen i Norrbottens län utförda tornedalsutredningen, vilken redan redovisats för årets riksdag (prop. nr 31), har framlagts vissa förslag till förbättring av rennäringens och samernas förhållanden inom Karesuando kommun. För egen del finner jag, att förslagen i fråga bör upp-tas till prövning i gängse ordning av bland annat lappväsendet och lantbruksstyrelsen. Genomförandet bör ske i den mån resurserna medger efter avvägning mot andra för rennäringen viktiga åtgärder.

Vid svensk renskötsel på norskt respektive finskt område skall, oavsett vad i det föregående sagts, iakttas vad som är särskilt överenskommet och i övrigt där gäller.

Vad härefter angår *finansieringen* av de angivna åtgärderna för att främja rennäringen torde denna böra ske med medel under lappfonden till den del kostnaderna kan anses böra falla på det allmänna och de då ej är att hänföra till lappväsendet och dess direkta åtgöranden.

Såsom framgår av lappfondsutredningens betänkande är kapitaltillgångarna under lappfonden begränsade liksom fondens årliga nettoinkomst. Om riksdagen godkänner de förslag, som nyligen framlagts i särskild proposition, nr 39, angående bland annat ändrad förvaltning av renbetesfjällen, avskrivs emellertid den 30 juni detta år fondens skuld till domänverket, uppskattad till cirka 1,7 miljoner kr. Samtidigt ökar fondens årliga inkomst med i nuvärde 150 000 kr. genom att domänverket inlevererar detta belopp såsom ersättning för att renbetesfjällens skogar under en tid av 50 år ingår under domänverket. Vidare bör på sätt lappfondsutredningen föreslagit från och med nyssnämnda dag sådana avgiftsmedel redovisas över lappfonden, som i

enlighet med beslut jämlikt 4 kap. 13 § vattenlagen inbetalats till statskontoret och för vilka användningsområdet är begränsat till ändamål som gagnar rennärigen. För sistnämnda medel, vilka givetvis bör kunna utnyttjas även för åtgärder av mera lokalt intresse, bör särskilt konto läggas upp. Förvaltningen av fonden bör tills vidare alltjämt ombesörjas av statskontoret även om lantbruksstyrelsen i enlighet med vad jag förut anfört skall avge förslag till disposition av fondmedlen och handha utbetalningen av sådana medel efter beslut av Kungl. Maj:t.

Genom den förordade förstärkningen av lappfonden bör resurser föreliggande att i rimlig utsträckning tillgodose ej blott ändamål som nu finansieras över fonden utan även anspråk på den som uppkommer som följd av mina förslag i det föregående. Liksom hittills måste en inbördes avvägning naturligen ske med hänsyn till de olika ändamålen angelägenhetsgrad.

För att bestrida vissa kostnader i anledning av att lappväsendet i fortsättningen får vidgade rådgivningsuppgifter bör under jordbruksdepartementets huvudtitel upptas ett nytt reservationsanslag benämnt *R å d g i v n i n g s v e r k s a m h e t f ö r r e n n ä r i n g e n s f r ä m j a n d e*. Anslaget bör anlitas bland annat för att täcka utgifter för tillfällig personal för ekonomisk och teknisk information till näringens utövare i allmänhet. Vidare bör från anslaget utgå medel för att anordna särskilda kurser för de ledande inom driftsenheterna samt den förut föreslagna fortbildningen av lappväsendets egna befattningshavare. Även kostnader för renskötarens resor till kursorter bör efter särskilt medgivande kunna finansieras från det nya anslaget liksom utgifter för upplysningslitteratur m. m. För nästa budgetår har jag räknat med att en medelsanvisning under anslaget av 50 000 kr. skall vara till fyllest.

I det föregående har jag förordat att tjänstebemärkningarna lappfogde, lappfogdeassistent och lapp tillsynsman ändras till konsulent, assistent respektive instruktör. Vad gäller löneställningarna för befattningshavarna inom lappväsendet föreslår jag, att den 1 juli 1962 de fem tjänsterna som konsulent placeras i Ao 24 och de 13 instruktörstjänsterna i Ae 11 samt att en av de två tjänsterna som kanslibiträde i Ao 7, nämligen den i Norrbottens län, samma dag utbyts mot en tjänst som kontorist i Ao 9. Från och med den 1 januari 1963 bör de tre tjänsterna som assistent uppflyttas till Ae 19 och instruktörstjänsterna till Ae 13. Såsom villkor för att erhålla befattning i de båda sistnämnda lönegraderna skall gälla att vederbörande har genomgått särskilda inom lappväsendet anordnade fortbildningskurser eller på annat sätt förvärvat likvärdig kompetens. Slutligen föreslår jag att arvodena till ordningsmän och vice ordningsmän i lappbyarna höjs med 200 kr. respektive 100 kr. Arvodena till de förra bör sålunda bestämmas till högst 1 000 kr. och till de senare till högst 500 kr. för år.

Kostnaderna för de förordade lönegradsförändringarna och arvodeshöjningarna har jag beräknat till sammanlagt 39 000 kr. Förslagen till ändrade tjänstebenämningar och lönegradsplaceringar samt till villkor för placeringarna har varit föremål för överläggningar mellan företrädare för jordbruks- och civildepartementen samt vederbörande personalorganisationer, som därvid godtagit desamma.

Vid bifall till vad jag här föreslagit bör under anslagsrubriken Lappväsendet: Avlöningar¹ för budgetåret 1962/63 anvisas förslagsvis 600 000 kr.

För lappväsendets kostnader för sjukvård m. m., reseersättningar och expenser torde för nästa budgetår under rubriken Lappväsendet: Omkostnader² böra anvisas ett belopp av förslagsvis 202 000 kr. Av anslagsbeloppet har jag beräknat 1 000 kr. under posten till sjukvård m. m., 165 000 kr. under posten till reseersättningar samt 36 000 kr. under expensposten.

På grund av vad jag sålunda anfört rörande åtgärder för att främja rennäringen hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1) bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa personalförteckning för lappväsendet i enlighet med vad i det föregående angivits

2) fastställa följande avlöningsstat för lappväsendet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1962/63:

Avlöningsstat

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	154 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	60 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	255 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	123 000
5. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	8 000
Summa kr.	600 000

3) å riksstaten för budgetåret 1962/63 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till *Lappväsendet*: *Avlöningar* ett förslagsanslag av 600 000 kr.

¹ Tidigare rubrik: Lappfogdarna m. fl.: Avlöningar

² Tidigare rubrik: Lappfogdarna m. fl.: Omkostnader

b) till *Lappväsendet: Omkostnader* ett förslagsanslag av 202 000 kr.

c) till *Rådgivningsverksamhet för rennäringens främjande* ett reservationsanslag av 50 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Koningen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

G. Lüzell